

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2017

Jan Petr

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

Případová studie neziskové organizace v pozdně
moderní společnosti

Jan Petr

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Pařízková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, které mi poskytla a především za studijní inspiraci, kterou pro mne byla.

Obsah

ÚVOD	2
SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO MODERNÍ PROJEKT	7
Modernizační období.....	7
Postmodernizační období.....	8
Hegemonie podle Antonia Gramsciho.....	10
Pojetí neoliberalizace	11
Hegemonie „neoliberalismu“	12
METODOLOGIE	14
Paradigma.....	14
Průběh výzkumu	15
Možná omezení studie.....	16
Etické aspekty studie	16
EMPIRICKÁ ČÁST	18
Transformace sociální politiky v České republice.....	18
Vývoj neziskového sektoru.....	21
Sociální činnost z pohledu Evangelické církve metodistické.....	23
Analýza dokumentů.....	25
Zprávy pro farní konferenci	25
Výroční zprávy neziskové organizace od roku 2003 do roku 2015	31
Stanovy zkoumané neziskové organizace.....	37
Hegemonie v neziskové organizaci	43
Legislativní opatření	43
Finanční prostředky	50
Grafický vzhled výročních zpráv.....	56
ZÁVĚR.....	58
REFERENCE:	60
INTERNETOVÉ ZDROJE	64

ÚVOD

Sociální práce v moderním slova smyslu vznikla ve spojení se sociálním státem, jako jeden z jeho dílčích mechanismů na zajištění ochrany svým členům. O sociální práci tak lze uvažovat v kontextu primární a sekundární sociability. Primární sociabilitu můžeme vnímat jako neformální vazby, které člověk udržuje s druhými a blízkými lidmi. Tyto vazby mají své kořeny z dob, ve kterých byla sociální ochrana zajišťována pokrevními pouty či vazbami vyrůstající z prostorové blízkosti. Sekundární sociabilita má pak charakter institucí sociálního státu a mechanismů pojištění, tedy uměle vytvořených systémů. Zatímco primární sociabilita se v rámci sociálního státu výrazně oslabila, tak sekundární sociabilita postupně vznikla z procesu generalizace institucí ochrany a podpory. Sociální práce je tak výrazem sekundární sociability a má zajišťovat ochranu svým členům (Keller 2007: 78).

Charakter sociální práce je tak přímo navázán na sociální stát a jeho „stav“. Proto, když dojde v druhé polovině 20. století k jeho zpochybnění na základě principů sociálních práv a jeho institucí, je ovlivněna i sociální práce. Podle Kellera (2011: 154) je sociální práce vystavována prohlubujícím se sociálním nerovnostem na pozadí nefungujícího sociálního pojištění. Klasická tržní rizika se tak ve stále vyšší míře přesouvají směrem dolů na řadové zaměstnance a nižší vrstvy obyvatelstva, přičemž jejich nejviditelnějšími formami jsou pak masová nezaměstnanost a rozšiřování neplnohodnotných forem práce (Keller 2011: 154). Podle některých autorů se z důvodu oslabujícího sociálního státu začínají aplikovat tržní principy sociální práce, jež někteří nazývají jako New Public Management (Gospič 2006; Lee 2012; Šimíková 2015 a další), jiní naopak používají termín Neoliberalismus (Carey 2008; Malcom Carey a Victoria Foster 2011; John Wallace a Bob Pease 2011 a další). V podstatě tyto dva názvy však reflektují podobné principy. U obou je možné nalézt důraz na manažerské vedení sociální práce, na její decentralizaci, efektivitu, profesionalizaci, institucionalizaci apod. v rámci tržně orientované sociální politiky.

Do sociální práce jsou v rámci neoliberální sociální politiky zapojované i nestátní neziskové organizace, které místo národního státu poskytují sociální práci za finanční prostředky ze státního rozpočtu. To však nemusí být vždy ve shodě s existencí neziskových organizací, protože ji to může uvrhnout do prostředí tržních sil a individuálních voleb (Frič 1999), legislativních opatření, které mohou neziskové organizace jen minimálně ovlivnit, (Bernard 2010; Musil, Hubíková, Kubalčíková,

Havlíková: 2007; Zatloukal 2006;) či mohou přebírat hodnoty a normy liberálního trhu (Šimíková 2015; Wallace a Pease: 2011) apod.

Cílem této práce je sledovat neoliberální procesy v sociální práci a sociální politice, které se do zkoumané neziskové organizace prolínaly od jejího vzniku v roce 1991 do roku 2015 a zhodnotit, do jaké míry jimi byla ovlivněna či zdali pro ni byly rizikové. Neoliberální procesy budu sledovat ze tří dokumentů, které vznikaly v průběhu existence neziskové organizace: Zprávy pro farní konferenci, Výroční zprávy a Stanovy neziskové organizace pro účely Ministerstva kultury. Teoretickým východiskem pro vykreslení prostředí, ve kterém se sociální práce nachází, používám tzv. emancipační teorii modernizace v podání Ulricha Becka. Pro zachycení podoby sociální práce na pozadí probíhající první a druhé vlny modernizace využívám text od Davida Howeho. Abych však mohl sledovat, jak se v rámci procesu neoliberalizace produkuje a reprodukuje moc, používám v této práci myšlenky Antonia Gramsciho o hegemonii, jelikož se nezaměřuje pouze na přímé vztahy moci, ale je schopná sledovat kulturní či latentní mechanismy, které mocenské vztahy udržují.

RIZIKA ANEB EMANCIPAČNÍ TEORIE MODERNIZACE

Riziko pro Ulricha Becka znamená totéž, co nebezpečí anebo ohrožení vycházející z životního prostředí. V rámci modernizačních procesů pak podle něj rizika přinášejí nevratná nebezpečí pro veškerý život rostlin, zvířat, a lidí na planetě. Neznamená to však, že by ohrožení neexistovala mimo modernizační procesy, jako spíše to, že tyto procesy výrazně proměňují jejich charakter. Zároveň rizika již od poloviny 20. století nejsou pouze ohraničena národními hranicemi, ale mají tendenci ke globalizaci.

Pokud se zaměříme na ontologickou úroveň rizik, tak podle interpretace Deborah Lupton (2013: 80, 81), Beck vnímá rizika jako „reálně“ existující, ale jsou podmíněné „kulturním relativismem“, protože povaha a příčiny rizik jsou konceptualizovány a vyhodnocovány rozdílně např. v současných západních společnostech lze spatřovat jinou povahu rizik v porovnání s předchozími obdobími. To je zapříčiněné mimo jiné tím, že pro jedince a sociální skupiny je důležité se s jistými riziky vypořádat a jiná opomíjet.

„Vývoj“ rizikové společnosti stojí podle Becka na třech epochách: předmoderní společnosti (také předindustriální) trvající někdy do 17. století, ranně moderní společnosti (také ranní industriální) trvající někdy do poloviny 20. století, a současné či pozdně moderní společnosti (Beck: 1995; cit. podle Lupton 2013: 81).

Předmoderní rizika měla charakter událostí, jakými mohl být mor, hladomor, přírodní katastrofy, války, ale mohla také vycházet z magie, bohů či démonů. Tato rizika byla lidem něčím vnějším, byla přisuzována nadpřirozeným silám, proto byla vyloučena idea lidské chyby nebo zodpovědnosti. Jedinou možností, jak redukovat dopad těchto nebezpečí byly strategie vycházející z pověr, poutí do svatyní, obětí bohům, amuletů apod. Z tohoto důvodu pak hrozby nedali kalkulovat (Beck 1995: 30; cit. podle Lupton 2013: 2 – 6).

Změnu přináší raně moderní společnosti, které v rámci rozvoje instrumentálně racionální kontroly prvně umožnily transformovat hrozby a nebezpečí do kalkulovatelných rizik. Zjistitelné a kalkulovatelné nejistoty, byly viděny jako produkt sociální volby, která byla vyvažována příležitostmi a šancí jedinců (Beck 1995: 77; cit. podle Lupton 2013: 84). Nebezpečí mají charakter „zbytkových rizik“ jako důsledek produkce a sebe ohrožení, která však zde zároveň nejsou veřejně tematizovaná (Beck 2007: 37).

Se sílící produkcí rizik (převážně environmentální hrozby) z produkce bohatství v ranně moderní éře se situace mění, a dochází k příchodu tzv. rizikové společnosti. Hrozby ztrácejí svou latenci a rozšiřují se o sociální, ekonomické a politické vedlejší důsledky těchto hrozeb (Beck: 2011). Proces modernizace produkuje i reprodukuje rizika v přesahu státních hranic, což pak vede ke vzniku „národních a třídně nespécifických globálních hrozeb s novou sociální a politickou dynamikou.“ Dochází tak k hroutícím se trhům, znehodnocení kapitálu, novým odpovědnostem, přesouváním trhů, politickým tlakům apod. (Beck 2011). Rizika se tak začínají pojít se zaměstnaností a nezaměstnaností, a promítají se do života rodin a jednotlivců. Rizika v současných společnostech tak již nemohou být vymezené prostorově, sociálně ani časově. Z toho důvodu je těžké rizikům předcházet, kvantifikovat je a vyhybat se jim. Hrozby začínají mít charakter neukončených událostí, které způsobí, že se hrozby stávají normou (Beck 1995: 13; cit podle Lupton 2013: 81; Beck 2011).

Povaha rizik pak způsobí, že spolu se zhroucenými pravidly raně moderního projektu přisuzování a kauzality, dochází ke zhroucení pojištění a kompenzačních opatření. Přestože existuje snaha minimalizovat dopad ohrožení technickými opatřeními, ani zde však není možné hovořit o jejich schopnosti rizikům předcházet, a to z toho důvodu, že expertní vědění mají tendenci rozporovat se navzájem v debatách ohledně výchozích bodů, výpočtů i výsledků, čímž dochází také k jejímu selhávání v reakci na rozsáhlou, neurčitelnou povahu současných rizik. Tím tak neselhává pouze pojištění, ale zároveň i dochází ke ztrátě vědecké legitimacy a autority, pokud jde o odhad rizik. Věda je tak sama ve stále vyšší míře napadána politickými skupinami a aktivisty (Beck 2007, 2011).

Rizika v současných společnostech tak mají opět nekalkulovatelný charakter stejně jako v před moderním období, s tím rozdílem, že tentokrát jsou hrozby vnímány jako důsledek lidského jednání namísto nadpřirozených sil. Vzdálená kontrolovatelnost rizik, tak vytváří prostředí, ve kterém jsou nedostatky lidské činnosti neustále konfrontovány a napadány (Beck 1995; cit. podle Lupton 2013: 84). Tím je tak uveden v činnost proces, který Beck nazývá „reflexivní modernizací“, jenž může nastat tehdy, když:

„(...)rizika průmyslové společnosti převládou ve všech veřejných, politických i soukromých diskusích a sporech. Zde se instituce průmyslové společnosti stávají producenty a legitimizačními nástroji rizik, která se vymykají

kontrole. Tento přechod se odehrává za konstantních vlastnických a mocenských vztahů. Průmyslová společnost nahlíží a kritizuje samu sebe jako rizikovou společnost.“ (Beck 2007: 37)

Je tak patrné, že v rámci reflexivní modernizace probíhající v současných společnostech západního světa mohou již být kladeny otázky, jak zamezit stále větší produkci převažujících nebezpečí v procesu modernizace, a současně mohou být zadávané úkoly, jak si nově určit doposud dosažený standard se zřetelem na možná rizika (Beck 2007: 38, 39). Ve společnosti tak již existují etablované instituce, které se zaměřují na potírání produkovaných rizik. Důležitým aspektem Beckovy analýzy je tvrzení, že „reflexivní“ neznamena sebe nahlížení, ale spíše sebe konfrontaci, proto nelze o reflexivní modernizaci hovořit jako o úmyslném projektu (Beck 2007).

„Zviditelněná rizika“ pozdně moderních společností tak, utváří novou formu politiky, kterou Beck označuje „subpolitika“. Subpolitiku lze chápat jako způsob rozhodování, který se dostává mimo parlament a politický systém. Do politického rozhodování pozdně moderních společností tak může zasahovat mnoho aktérů od občanských iniciativ, nových sociálních hnutí, privátní sféry až po soudnictví a mediální sféru (Beck 2011: 306, 307, 322). Z tohoto důvodu vzájemné působení aktérů vede do nemožnosti cokoliv předvídat. Oficiální rozhodovací kompetence politických institucí jsou tím dekoncentrovány a v důsledku demokratizace napříč formální vertikální i horizontální strukturou existujících oprávnění a kompetencí vznikají sítě dohod a participací, vyjednávání, reinterpretací, a možného odporu, které jsou dočasného charakteru. (tamtéž: 307)

Pokud se vrátíme zpět ke konceptu subpolitiky, lze říci, že podle Becka (2011) říci, že věda a ekonomie si přes veškeré problémy přece jen udrželi větší vliv než ostatní aktéři v rámci *ne-politického* rozhodování. Věda tím, že uvádí do pohybu určitý proces, za který nese zodpovědnost (tu převádí na politický aparát), a ekonomie tím, že „ponechává sociální důsledky skryty ve faktorech zvyšující náklady“ (Beck 2011: 344). Zároveň pokrok jako „proces racionalizace“ se schovává za ekonomické aspekty prorůstající celým politickým či subpolitickým systémem, jakými jsou např. konkurenceschopnost, pracovní místa, ekonomické priority, což je trvalou, do neznáma, směřující změnou společnosti, která postrádá program a je nezávislá na hlasování. (tamtéž: 342- 344)

SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO MODERNÍ PROJEKT

Modernizační období

V této kapitole při uvažování o sociální práci budu vycházet z Davida Howeho, který sociální práci vnímá ve dvou obdobích modernizace a postmodernizace. Sociální práce tak vzniká s ustavením národního sociálního státu. David Howe (1994: 517) píše o tom, že se sociální práce začala formovat v 19. století, kde vyplňuje prostor mezi bohatými a chudými, a vytváří jakési „sociální“ pohybuující se někde mezi veřejným a soukromým, kde je jeho pole definováno v pojmech blahobytu a legality, a kde se interpersonální záležitosti odehrávají před politickým publikem. „Sociální“ se stává oblastí, skrze kterou stát proniká do soukromých vztahů, alespoň do té míry, do které se dané záležitosti týkají celé společnosti. Takto pojímaná sociální práce strukturuje znalosti a stanovuje pravidla, pro to, co může být řečeno, a zároveň definuje objekt svého zájmu. Na jedné straně sociální pracovníky, kteří reprezentují humánnost privilegovaných k chudým a klienty jako esenciální „dobro“ a na druhé straně sociální charakter chudých k privilegovaným.

Teorie a praxe sociální práce v modernizačním období má charakter univerzálních principů, které byly zároveň aplikovány stejně na všechny klienty. Zastánci univerzálních přístupů sociálních teorií obhajovali společnou konceptuální bázi sociální péče včetně taxonomického rámce, do kterého by bylo možné stále se zvyšující variabilita a diverzita teorií sociální práce zařadit. A právě z toho důvodu měla sociální práce modernizace koherentní, unitární a ohraničený charakter. (tamtéž: 523, 524)

Na pozadí Beckových myšlenek, se jedná o prostředí národního státu, ve kterém je rozšířená jakási instrumentální racionální kontrola, jež hrozby a nebezpečí transformuje do kalkulatelných rizik. Ta jsou vnímána pouze jako „zbytková rizika“, a nejistota je viděna pouze jako produkt sociální volby, která byla vyvažována příležitostmi a šancí jedinců (Beck 1995: 77; cit. podle Lupton 2013: 84; Beck 2007: 37). Pokud vnímáme sociální práci tak, že se zaměřovala na zbytková rizika, a že vychází z vlastní sociální volby, je možné uvést myšlenky Jana Kellera (2011: 149), který hovoří o tom, že sociální práce se na své klienty dívala tak, že zaostávají za společností, proto bylo potřeba je naučit základní dovednosti nutné k sociální integraci, přičemž jim měl být vštípen chybějící pocit sebeúcty a sebedůvěry. Chudým a lidem

s osobním hendikepem se sociální práce věnovala za účelem jejich individuálního začlenění do společnosti a měla tak výrazný charakter pedagogického působení.

Zároveň, pokud se zaměříme na myšlenky Howeho, o zvyšující se variabilitě a diverzitě teorií sociální práce, které nakonec převáží celý unitární charakter sociální práce, a srovnáme je s myšlenkami Beckovými o narůstajících rizicích, která změni celé sociopolitické prostředí, je možné spatřovat podobnost.

Postmodernizační období

Podle Howeho (1995: 523) se charakter sociální práce začíná v západním světě měnit v 70. letech 20. století, které bylo charakteristické tím, že všeobecné odmítnutí univerzálních standardů pravdy, krásy a spravedlnosti hluboce narušilo intelektuální a praktické uspořádání sociální práce. Howe identifikuje čtyři vlivy, které praxi a teorii sociální práci ovlivnili: *pluralismus, participaci, moc a představení (performance)*.

Postmoderní uvažování o neexistenci jediné univerzální pravdy, umožnilo vnímat rozmanitost a rozdílnost, čímž toto uvažování položilo důraz na roli vyjednávání spíše, než odbornost. Sociální práce tak ztratila oporu ve své teoretické základně, a do veliké míry se stala politickou záležitostí, čímž bylo umožněno, že legislativa a politické opatření mohla ovládat sociální práci. Legislativa a přijatá politická opatření tak začala produkovat velmi odlišné druhy praxí v sociální práci, např. na poli dospělých, komunitní péče, dětí, rodinné péče apod., čímž je fragmentována do mnohých kousků, které jdou každý svou cestou. S tím souvisí i narůstající důraz na participaci klientů, který decentroval těžiště moci a rozptýlil síť výlučné kontroly tradičně drženou odborníkem. Místo toho, pak vyjednávání o participaci, zplnomocnění a volbě je výrazně ovlivňováno a inspirováno politickými opatřeními. (Howe 1995: 523 - 525)

Změna v uvažování umožnila přesun charakteru sociální práce z profesionálně řízené disciplíny k disciplíně, která je orientovaná mocí. Sociální pracovníci zde vystupují jakožto profesionálové, kteří jsou schopni definovat problém a způsob řešení. Tím však stojí v mocenské pozici, která patologizuje, definuje a objasňuje klientům, co dělají, a co by se mělo stát, když to udělají. Zároveň tím, že sociální pracovníci pomáhají klasifikovat klienty a sestavovat „welfare concerns“ hrají důležitou roli při regulaci společensky marginálních a nedisciplinovaných členů. Aspekt moci pak

narušuje předpoklady pluralitního rozptýlení centrální pravdy a jeho toleranci k rozdílným hodnotám a významům (Howe 1995: 525 – 527).

Zároveň podle Howeho začalo docházet k něčemu, co nazývá hraním či představováním. Nově je klient a jeho chování definováno v právních a stále více v ekonomických, servisních a spotřebních termínech. Změna v teoretickém vhledu výrazně ovlivnila to, jak se sociální pracovníci dívají, vyjednávají a vztahují ke klientům. Ti již nejsou případy, ale spotřebitelé, nikdo se neptá, *proč* někdo něco dělá, ale *co* dělá. Podle Howeho při úvahách o postmoderním prostředí sociální práce lze říci, že idea příběhu byla nahrazena podívanou událostí, bezprostředním představením a požadavkem odpovědět co se v určitý čas děje. Praktiky sociální pracovníků jsou tak mnohem pravděpodobněji úkolově orientované, vztažené k přednesu, kvantifikovatelné, měřitelné, product-minded, a subjektem kontroly kvality (Howe 1995: 527 – 529).

Domnívám se, že decentrovaná sociální práce opustila své předpoklady, o které se mohla opřít, nelze o ni ani uvažovat jako o celistvé disciplíně, ani tak, že by byla schopná sama udržet si svou pozici. Zároveň se tím však sociální práce stává jakým si nástrojem politického aparátu, na který se stává závislá. Pokud sociální práci vnímáme Beckovým konceptem sub-politiky, který je charakteristický tím, že do politického rozhodování může zasahovat mnoho aktérů, čímž se samo stává nejednoznačným a není možné tak vůbec nic předvídat (Beck 2011: 307), je tak sociální práce vystavena velice nestabilnímu prostředí, protože hrozí, že pokud politický aparát rozhodne, že určitý druh praxe sociální práce není potřebný, není pak nutné ho ani dále podporovat.

Je ale vůbec možné zachytit nějaký určující prvek, který je současné sociální práci charakteristický? Pro jeho zachycení dále využívám vztahy moci podle konceptu hegemonie od Antonia Gramsciho, protože její fluidní forma je schopna zachytit „komplex symbiotických kombinací“, které mohou hrát svou roli v omezování anebo propagaci profesionální moci, čímž z ní dělá velice vhodný uchopující prvek pro vztahy moci v sociálních službách (Malcolm Carey a Victorie Foster 2013:263).

Hegemonie podle Antonia Gramsciho

Antonio Gramsci podle interpretace Smitha Hoareho (1992: 245, 246) hegemonii staví na vztahu mezi civilní a politickou společností, kde politická moc vztahy nadřazenosti udržuje skrze legislativní, soudní a exekutivní moc a jejích orgánů. Takové rozložení má esenciální význam pro oddělení moci pro politický a ekonomický liberalismus, který může být zapouzdřen v principu oddělení moci. V tom je však slabost liberalismu. Je jím byrokratický aparát (např. krystalizace vedoucího personálu), který vykonává donucovací moc, a v jistém bodu se stává kastovní záležitostí. Proto je tolik populární požadavek na volitelnost veškerých postů – požadavek, který je extrémním liberalismem a v ten samý čas i jeho rušícím prvkem (Princip trvalého ústavodárného shromáždění, atd.; v republikách volby hlav států v určité intervaly dává iluzi uspokojení tohoto základního populárního požadavku).

Jednota státu v diferenciaci moci reprezentuje kontinuitu psaného práva. Přirozeně všechny tři mocenské složky jsou také orgány politické hegemonie, ale v na odlišných stupních: legislativní, soudní, a exekutivní.

Podle interpretace Steva Jonese (2006: 55, 56), je Gramsciho rozpracování hegemonie morálním a intelektuálním vůdcovstvím, které jedná s aspiracemi a názory podřízených lidí jako aktivní prvek v rámci politického a kulturního programu hegemonizujícího bloku. Hegemonie je tak neustálá forma vyjednávání vládnoucích a podřízených skupin lidí. Vedení zde zahrnuje dvě úrovně síly: nátlak a souhlas. Zatímco souhlas se točí kolem civilní společnosti, tak nátlak je zodpovědností politické společnosti¹

Steve Jones (2006) tvrdí, že občanské vztahy podřízenosti se tak podle Gramsciho stávají součástí složitého procesu transakce, vyjednávání a kompromisu, který se odehrává mezi vládnoucími a podřízenými skupinami a předpokládá často aktivní roli podřízených lidí v dosahu moci. Přestože vládnoucí elity významně poskytují morální a intelektuální vedení, nejde však přímo o snahu kontrolovat podřízené třídy, jako spíše o snahu k dosažení souhlasu.

Gramsciho pojetí hegemonie podle S. Hall (1977: 49, 263) pak může čerpat z mnoha zdrojů včetně tradičních věr, reklam, médií, ze vzdělávacích služeb, rodinných hodnot, odborů, učebnic, tlaků vrstevníků nebo z komplexní sítě tradičních hodnot a

¹ Steve Jones zde hovoří o tom, že Gramsci definuje politickou společnost jako soubor aparátů, které legálně donucují disciplínu na ty skupiny, které nedávají svůj souhlas během normativního období, a které dominují celé společnosti v období, kdy se souhlas zhroutil (Jones 2006: 49)

praxí, které odráží výrazy „zdravého rozumu“. Podle tohoto přístupu hegemonie vychází z mnoha sítí, jako např. historických, osobních, skupinových atd.

Pojetí neoliberalizace

Pokud vnímáme sociální politiku a poskytování sociálních služeb v rámci neoliberálního pojetí, tak lze říci, že jsou ve stále vyšší míře podmíněné procesy zdůrazňující decentralizaci, marketizaci, efektivitu, profesionalizaci, institucionalizaci a neméně je pak ovlivňována globalizační procesy (Carey a Foster 2011; Lee 2012; Rogowski 2012; Šimíková 2015; West a Heath 2011 a další).

Marketizace nebo manažerializace je spojena s ekonomickými faktory. Poskytovatelé sociálních služeb zde vystupují jako „firmy“ nabízející státu sociální služby, za které je pak poskytovateli zapláceno. Tento trend pak vytváří prostředí, ve kterém poskytovatelé sociálních služeb jsou si vzájemnými konkurenty. Zde se tak předpokládá, že tento princip povede k vyšší úrovni poskytovaných služeb, a zároveň k nižším cenám. Ve výkonu sociální práce je tak ve stále vyšší míře dáván důraz na manažerské vedení, a přijímání odborníků z jiných oblastí (Šimíková 2015).

Důraz na efektivitu pak souvisí s potřebou „nějakým“ způsobem umožnit srovnatelnost výkonů přímé práce s klienty v sociálních službách, čímž se má prokázat odvedená sociální práce a zároveň získat přehled o tom, zdali jsou dodržovány sjednané povinnosti. V tomto kontextu lze hovořit o tzv. praxi založené na důkazech (evidence-based practice), která je stojí na kalkulování a zaznamenávání poskytnuté podpory klientům sociálních služeb (Gambrill 2011; Thyer a Myers: 2011).

Termín profesionalizace souvisí s procesy, které cílí na to, aby zaměstnanci poskytovatelů sociálních služeb měli formální vzdělání podle požadavků sociální práce. Tyto procesy zde vnímám ve smyslu prostupování profesionálních praktik sociální práce vycházející z legislativy do původních praktik sociální péče u poskytovatelů sociálních služeb vycházející z vlastního nastavení. Např. původní poskytování sociální péče v církevních organizacích, které vycházelo z vlastního učení je nahrazováno profesionální praxí, která je zachycena zákony (Krejčířová, Treznerová 2010: 23). Zde se jedná primárně o Zákon o sociálních službách 108/2016 Sb. a jeho vyhlášky, který přímo stanovuje charakter vzdělávání, sociální práce, cílových skupin a jiné.

Globalizační procesy lze sledovat primárně na úrovni Evropské unie. Ta může prostřednictvím evropského práva prosazovat minimální sociální standardy a základní

práva, regulovat prostřednictvím jurisdikce Evropského soudního dvora, který dává přednost ekonomické liberalizaci, skrze politiku fiskální redistribuce, ovlivňovat členy EU, zde lze hovořit o Evropském sociálním fondu, o Evropském fondu pro přizpůsobení se globalizaci, či o Evropském fondu pro zaměstnanost a solidaritu (Valová, Janebová: 2015). Dále pomocí „měkkého práva“ koordinovat společné akce, a nakonec ovlivňovat pomocí sociálního dialogu (Potůček 2014).

Proces intistucionalizace lze vnímat jako ustálení vztahu poskytovatelů sociální služeb se sociální politikou ČR. Granty přidělované vládou poskytovatelům sociálních služeb jsou zde podmíněné registrací v registru poskytovatelů sociálních služeb, která vyžaduje určité personální a technické vybavení, splnění kvalifikačních požadavků zaměstnanců apod. Pohledem procesu institucionalizace lze vnímat i Standardy kvality sociálních služeb, který je nedílnou součástí poskytování sociálních služeb. Tyto standardy pak definují patnáct aspektů, které poskytovatel musí zajišťovat, aby mohl sociální služby provozovat (Šimíková 2015: 32).

O výše zmíněných procesech však nelze myslet odděleně, tak jako se prolínají profesionalizační a institucionalizující procesy v sociálních službách, prolínají se procesy marketizace s decentralizací.

Hegemonie „neoliberalismu“

Pokud se ptáme na charakter vztahů moci v rámci neoliberalismu, není na to jednoduchá odpověď. Bart Cammaerts (2015) tvrdí, že neoliberalismus vkročil do jakési pozdně-hegemonické éry, ve které vztahy moci nemusí být vůbec zřetelné, protože neoliberalismus sám sebe dělá neviditelný tím, že se „tváří“ jako přirozený. Zároveň však v pozdně-hegemonické éře existuje jakási dialektika, která probíhá z neviditelnosti k viditelnosti. Zatímco sám neoliberalismus sám má schopnost vytvářet konkrétní zájmy jako neviditelné, tak jiné k neoliberalismu alternativní, zviditelňuje. Tím se tak hegemonie z Gramsciho zpracování zdá jako nejvhodnější volbou, protože umožňuje prohledávat i skryté mocenské prvky.

Angela M. Eikenberry a Jodie Drapa Kluver (2004) upozorňují, že marketizace² může do neziskového sektoru přinášet přístupy a hodnoty soukromého trhu. Tím pak může být za prvé, ohrožená samotná existence demokracie, protože tržní prostředí stojí na uspokojování individuálních zájmů jedinců, a zároveň neobsahuje hodnoty

² Generování komerčních příjmů, hospodářská soutěž, vliv nových a vznikajících donátorů a sociální podnikání

demokratických ideálů jakými je férovost a spravedlnost. Za druhé marketizace ohrožuje roli a funkci spolupracujících vztahů mezi občany a veřejnou správou a za třetí je důležité, aby veřejní správci porozuměli role neziskového sektoru v demokracii a vlivu marketizace.

Hrozbu neoliberalismu v přenesení hodnot a norem liberálního trhu do neziskového sektoru spatřují i jiní autoři (Šimíková 2015; Wallace a Pease: 2011 apod.) Zároveň však může docházet k neustálému narušování vlastní identity poskytovatelů sociálních služeb, které vychází z nejistoty, ke komu je vlastně jejich činnost závazná. K donátorským subjektům, legislativě, k disciplíně sociální práce anebo ke klientům (Kovařík 2008).

John Wallace a Bob Pease (2011) upozorňují, že sociální práce v kontextu neoliberalismu může čelit specifickým otázkám a krizím v kontextu politického a sociálního rámce sociálního státu. Neoliberalismus tak má dopad nejen na strukturní a organizační kontext praxe sociální práce, ale také na to, jak je přijímána.

Frič (1999) upozorňuje, že se sice po pádu socialismu v roce 1989 v České republice sociální práce vzdálila přímé kontrole státními institucemi, nicméně důraz na přizpůsobení se trhu ji však uvrhl do prostředí tržních sil a individuálních voleb (Frič 1999). Poskytovatelé sociálních služeb jsou tak v prostředí, které je z velké míry ovládáno donátorskými subjekty, legislativními opatřeními, orgány státní správy, přičemž však sami poskytovatelé sociálních služeb ho sami mohou jen minimálně ovlivnit (Bernard 2010; Musil, Hubíková, Kubalčíková, Havlíková: 2007; Zatloukal 2006;).

METODOLOGIE

Paradigma

Vycházím z transformativně emancipačního paradigma, o kterém píše Donna M. Mertens (2003), a John W. Creswell s Vicki L. Plano Clarkem (2011), protože umožňuje rozpoznávat kulturní rozdíly a nespravedlnosti na pozadí těchto kulturních rozdílů. Toto paradigma stojí na ontologickém předpokladu, že existují rozmanitá hlediska z důrazem na mnoho sociálních realit, přičemž tato hlediska jsou zasazena do politických, kulturních, historických a ekonomických hodnotových systémů, tak aby bylo možné porozumět základům pro takové rozdělování. Podle tohoto předpokladu je vtažen i sám výzkumník, protože je zde zapotřebí vypořádat se s odhalováním mnohonásobných konstrukcí, stejně tak jako s učiněním rozhodnutí, kterou perspektivu upřednostnit nad druhou (Mertens 2003: 135, 141).

Podle transformativně emancipačního paradigmatu je důraz dáván na to, že pohled na svět je ovlivněn jedincem. Dále stojí na tom, že existují implicitní hodnotové předpoklady, ve kterých vědění není neutrální, ale je ovlivněno lidskými zájmy. Samo vědění pak reflektuje moc a sociální vztahy uvnitř společnosti přičemž konstrukce vědění existuje za účelem pomoci lidem zlepšit společnost. Z tohoto důvodu se problémy, jakými jsou útlak a nadvláda stávají důležitými pro výzkum. (Craswell a Clark 2011: 44)

Tím se však Martens (2003) přibližuje k procesu překladu a očišťování reality podle Bruno Latoura (2003), jenže tento proces vnímá jako skutečnost, že jednotlivé vědní disciplíny se zaměřují pouze na „svou“ část reality v rámci jednotlivých disciplín. Je zde však zapotřebí transformačně emancipačního paradigma vnímat tak, že je zasazeno do vztahů moci mezi marginalizovanými a „vládnoucími“ jedinci či skupinami. Zaměřuje se proto na ty kulturní aspekty, které umožňují odhalovat nerovnosti v rámci pluralitních realit.

Objektivita je podle transformačně emancipačního paradigma založena na hloubce porozumění jedince či výzkumníka zkoumanému problému, protože výzkumník je vždy v interakci s předmětem zájmu. Z tohoto důvodu by se měl výzkumník být zahrnut v komunitách ovlivněných politikou, různými programy apod. (Martens 2003: 141).

Transformačně emancipační paradigma je pro tuto práci vhodné, protože umožňuje vyhledávat určité mocenské vztahy skrze hodnotové systémy. Mohu se tak zaměřovat na vztahy moci mezi neziskovou organizací a státní správou, zároveň je mi to umožňuje pracovat s omezenými zdroji v analyzovaných dokumentech.

Průběh výzkumu

Tato práce je případovou studií neziskové organizace poskytující sociální služby a stojí na kvalitativním sběru dat a analýze z pohledu transformativně – emancipačního designu výzkumu, který primárně umožňuje vést výzkum podle teoretického rámce sledující nespravedlnosti a výběr metod a analýzy dat je ponechán na výzkumníkovi (Creswell a Clark 2011: 70, 72). Přestože Creswell a Clark (2011: 70, 72) zasazují transformativně – emancipační design výzkumu do smíšeného výzkumu, domníváme se, že je ho možné využít i pouze v rámci kvalitativního výzkumu se zaměřením na vyhledávání vztahy moci nespravedlnosti.

Kvalitativní sběr dat probíhal na základě tří typů dokumentů, které byly zkoumanou neziskovou organizací vyhotovovány v průběhu let. První z nich jsou Zprávy pro farní konference, které byly tištěny jednou ročně od roku 1991 do roku 2000, následně výroční zprávy tištěné jednou ročně od roku 2003 do roku 2015, a posledním byly tzv. Stanovy pro registr církevních organizací a náboženských společnostech pod ministerstvem kultury, které byly vytištěné celkem třikrát. Jednou v roce 1999, následně v roce 2005 a nakonec v roce 2011. Zároveň však používám tři výroční zprávy hnutí a neziskové organizace CourageOnward v letech 1999, 2000 a 2002, a jednu zprávu za jubilejní dobu činnosti po roce 2010, protože se zkoumanou neziskovou organizací byla výrazně v určité době propojena (především terapeutickým programem CourageOnward, funkcemi ředitele či prostory).

Dalšími dokumenty, se kterými jsem v diplomové práci pracoval, jsou legislativní a politická nařízení a metodiky na poskytování finančních prostředků donátorských subjektů. Převážně se pak jednalo o nařízení Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Sběr dat probíhal také neformálních rozhovorů se zaměstnanci zkoumané neziskové organizace. Tyto rozhovory byly však pouze z důvodu dovysvětlení analyzovaného textu. Rozhovory byly prováděny se dvěma zaměstnanci, kteří již ve zkoumané neziskové organizaci jsou zaměstnáni delší čas a zastávají pozici, která jim umožňuje porozumět procesům ze státní správy.

Analýza dat v dokumentech byla vedena pomocí tematické analýzy, která umožňuje vyhledávat spojení mezi kategoriemi podle témat (Seidman 2013: 127 – 130). Postup analyzování témat v datech jsem vedl tak, že jsem se zaměřoval na témata v základních třech dokumentech a následně jsem je propojoval s dokumenty a událostmi, kam vedla.

V rámci analýzy jsem také pracoval s údaji o finančních zdrojích za jednotlivé roky, a jakého jsou původu. Na základě toho, jsem pak srovnával původ finančních prostředků s událostmi, které se za dané období vyskytly. Tyto údaje měly kvantitativní povahu.

Analýza získaných dat probíhala v prostředí softwaru na zpracování kvalitativních dat Atlas.ti a na zpracování kvantitativních dat Microsoft Office.

Možná omezení studie

Výrazné omezení studie vychází již ze sběru dat v samotných analyzovaných dokumentech, které zprostředkovávají pouze část událostí, jež se za jednotlivá období v neziskové organizaci udála. Zároveň data z dokumentů jsou ovlivněna jejich účelem: všechna slouží k tomu, aby předávala informace někomu zvnějšku. Vnitřní dokumenty nebyly součástí analýzy. Omezení tak vychází z toho, že není zřejmé, na kolik analyzované dokumenty vypovídají o vnitřním nastavení zkoumané neziskové organizace, chybí tak jakýsi „vztah“ přímo s organizací.

Zároveň je již sběrem dat dáno, na jaké události se výzkumník zaměří. Není tak možné sledovat události, které hráli v minulosti roli, ale do zkoumaných dokumentů se nedostaly.

Omezení studie také vychází z vlastní pozice výzkumníka, který již předem do zkoumaného problému přistupuje z určité pozice. Na jednu stranu je to vždy určitým limitem, na stranu druhou jsem byl schopen získat důvěru současných zaměstnanců, čímž jsem měl možnost dostat se k dokumentům, které nejsou běžně přístupné.

Etické aspekty studie

V rámci této práce jsem veškerá konkrétní názvy pozměnil, a nezveřejňoval žádná jména ani události, které by mohly poškodit zkoumanou neziskovou organizaci. Pro představení výchozích norem a hodnot zkoumané neziskové organizace, bylo nezbytné prozradit název zastřešující církevní organizace a druh poskytovaných sociálních služeb.

Dalším etické dilema spočívalo v malé velikosti neziskové organizace. Analyzované dokumenty také obsahovaly informace o bývalých i současných zaměstnancích, kteří byly všemi známí. Z toho důvodu pak při psaní této práce jsem

se výhradně orientoval na aspekty, které se udály ve spojitosti se subjekty státní správy apod. Minimálně jsem se zaměřoval na události viditelně spojené s konkrétními lidmi.

Veškeré použité informace, která v této práci využívám, jsem prodiskutoval s ředitelem neziskové organizace. Zároveň veškerá data jsem uchoval před třetími osobami, aby k nim nebyl možný přístup. Zároveň jsem se zavázal, že získané informace nebudu sdělovat třetím osobám.

EMPIRICKÁ ČÁST

Transformace sociální politiky v České republice

Sociální politiku v této práci vnímám podle Martina Potůčka a kol. (2005: 246) „jako snahu o ovlivnění sociální reality (...) sociální politika je vázána na ekonomické i mimoekonomické cíle, slouží veřejnému zájmu a prospěchu občanů, je spojena s redistributivními mechanismy, je problémově orientovaná, váže se na životní podmínky lidí.“ Sociální politika je tak státem řízené mocenské a institucionalizované úsilí o ovlivnění jedince v rámci sociálního systému pomocí určitých nástrojů.

Pokud se zaměřím na socialistické Československo, tak lze říci, že sociální politika se orientovala pouze na aktivity státu v sociální oblasti. Stát měl v této době totální moc v sociální sféře, zajišťoval koncepční i realizační záležitosti, a financoval a kontroloval celou její oblast. Zároveň byla potlačena role nestátní subjektů, proto byly reálně omezené možnosti občanů podílet se na utváření vlastních životních podmínek (Tesařová 2011 – 2013). Prostředí sociálních služeb mezi lety 1945 – 1989 tak představoval jednotný systém, který měl na starosti stát a jeho orgány. To platilo jak o starosti a péči o znevýhodněné, tak i o sociálním zabezpečení. Od 70. let byla sociální péče na československém území prostředkem státu, jak začlenit „nevyhovující“ jedince pod hlavičkou „společensky nepřizpůsobivých občanů“ do normalizovaného prostředí. Sociální služby této doby mají podobu velkých ústavních zařízení, a několika druhů sociálních dávek, které jsou řízeny státem (Krejčířová, Treznerová 2010: 21, 22).

V České republice se charakter sociální politiky začíná měnit po pádu socialismu v roce 1989, kdy se začíná diskutovat nad budoucí demokratickou sociální politikou, tak aby vyhovovala novému státnímu zřízení. Již v roce 1990 tak byla vládou ČSFR schválena první sociální reforma pod názvem „Scénář sociální reformy“. Tento dokument byl první, který oficiálně nastartoval odklon od univerzalistického pojetí sociální politiky, ve kterém šlo o „odstranění státního monopolu a opuštění státního paternalizmu, o vytvoření plurality subjektů v sociální politice a o odklon od centrálního direktivismu v řízení a financování a o vytváření decentralizované správy na demokratickém základě“ (Tesařová 2011 – 2013).

Vytváření pluralitního prostředí tak znamená, že se od roku 1992 začíná ve zvyšující míře aplikovat neo-liberální politika, která byla charakteristická prosazováním ekonomických reforem jako „přednostního cíle společenských přeměn, deklarovanou,

částečně i realizovanou snahou omezit roli a výdaje státu na poli sociální ochrany a nedůvěrou ke zprostředkující roli institucí občanské společnosti ve formování a realizaci sociální politiky“ (Potůček 1997: 62).

Podle Tesařové (2011 – 2013) měl dokument „Scénář sociální reformy“ především jakýsi ochranný a garanční charakter, jejímž smyslem bylo umožnit a započít ekonomické reformy sociální politiky. V této době byly tak založeny nové sociální instituty, jakými byly sociální pojištění, životní minimum, minimální mzdy apod., nové instituce (úřady práce, decentralizovaná veřejná správa), nové mechanismy (např. valorizace životního minima, důchodů, kolektivního vyjednávání apod.) a inicioval vytvoření sociální ochranné sítě. Zároveň ve Scénář byl výchozím pro mnoho zákonů (např. zákon o zaměstnanosti, o životním minimu, sociální potřebnosti, o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, o zdravotním pojištění apod.).

Sociální systém se tak začal adaptovat do korporátní podoby a začal se přizpůsobovat otevřenému trhu práce. Tento trend posílil po volbách v roce 1992, kdy se do vedení státu dostala Občanská demokratická strana v čele s Václavem Klausem, který nastartoval druhou fázi reformy ještě více akcentující liberální prvky směrem od paternalistického státu k individuálním odpovědnostem. Z toho důvodu pak vznikl program zaměřující se na méně nákladný a efektivní systém. Takto nastavené reformy probíhaly do poloviny 90. let, od té doby až do začátku 21. století došlo ke stagnaci sociální reformy, protože se političtí „hráči“ obávali, aby reformy nebyly příliš novátorské, a oni tak neztratili voličské hlasy (Večerník 2005: 866 - 868).

Domnívám se, že po celá 90. léta nebylo poskytování sociální péče přímo definované. Až v průběhu prvního desetiletí 21. století se objevují nařízení a zákony, které poskytování sociální péče více utvářejí. Jedno z nich vzešlo z usnesení Vlády z roku 2007, ze kterého je Ministerstvo práce a sociálních věcí pověřeno realizací procesu tzv. transformace a deinstitutionalizace sociálních služeb (MPSV 2010).

Lze říci, že transformační a deinstitutionalizační proces probíhá na dvou úrovních. Zatímco na jedné straně se jedná o institucionální přesun z poskytování sociální péče ve velkých zařízeních do „přirozeného prostředí klientů“ a na straně druhé se jedná o zapojení vícera aktérů při „tvorbě“ a nastavení sociální péče. Proces komunitního plánování je přímo jejím vyjádřením, když ustanovuje krajům povinnost utvářet střednědobé plány zaměřené na plánování koordinace a rozvoje sociálních služeb na lokální a regionální úrovni. Ten stojí na kooperaci představitelů veřejné

správy, sociálních služeb a uživatelů sociálních služeb, tzv. triády. V některých případech lze počítat i s účastí široké veřejnosti. Na základě spolupráce těchto aktérů pak dochází ke vzniku střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb, kterým je obecně jakýsi základní dokument, podle kterého se sociální služby na daném území budou rozvíjet a financovat (Bernard 2010: 100). I v oblasti, v rámci které zkoumaná nezisková organizace poskytuje služby, zpracovala a nastavila komunitní plán rozvoje již od roku 2008, přičemž oficiální počátek plánování lze vysledovat již do roku 2004, kdy bylo radou města oficiálně schválené zahájení příprav na komunitní plánování sociálních služeb.

Na samotné vykonávání sociální práce se postupně vztahují nařízení a zákony ze státní správy, které jdou pozorovat od počátku 21. století. Zpravidla se nejdříve jedná o jakési „metodiky“, které předepisují pravidla pro vykonávání sociální práce v rámci dotačních řízení, z čehož později vznikají zákony a zákonné předpisy. Příkladem mohou být metodiky z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky (Vláda ČR 2017), které předepisovaly pravidla pro poskytování sociálních služeb se zaměřením na drogovou závislost, a metodiky Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV 2017). Obě metodiky se vázaly přímo na sociální činnost z poskytnutých finančních prostředků. Metodiky z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky se v roce 2005 posunou do certifikace odborné způsobilosti poskytovatelů sociálních služeb a metodiky z Ministerstva práce a sociálních věcí v roce 2006 vrcholí schválením Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Oboje nová nařízení nepřestávají být důležitá pouze v rámci dotačních řízení, ale nastavují pravidla pro vykonávání sociální práce vůbec. Získání certifikace odborné způsobilosti či zapsání do rejstříku poskytovatelů sociálních služeb podle Zákona o sociálních službách není pouze základním předpokladem pro získání dotací ze státní správy, ale také dává možnost být zahrnut do různých plánů (např. v rámci protidrogové koordinace, komunitního plánování sociálních služeb apod.) či být zahrnut do sítě poskytovatelů sociálních služeb.

Vývoj neziskového sektoru

90. léta 20. století probíhala ve znamení přijímání zákonů upravující existenci nestátních neziskových organizací. Z tohoto důvodu bylo přijato několik zákonů. Prvním z nich je Zákon o sdružování občanů z roku 1990, dále Zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích z roku 1991, Zákon o obecně prospěšných společnostech z roku 1995 a jeho novela z roku 2010, Zákon o nadačních fondech z roku 1997 a jeho novela z roku 2010, Občanský zákoník, z roku 2001 a jeho novela z roku 2012 platná od 1. 1. 2014. V kontextu církevních organizací lze hovořit o Zákonu o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností z roku 1992 a jeho novelami do r. 2002, a o Zákonu o registraci církví a náboženských společností z roku 1992 s jeho průběžnými novelami do roku 2002.

Neziskový sektor byl v rámci probíhající decentralizace a ekonomických reforem sociální politiky na počátku 90. let 20. století upozadován (Frič 1999:51; Potůček 1997: 62). Především však od roku 1992 kdy se do Vlády dostala Občanská demokratická strana pod vedením Václava Klause. Ta nejevila zájem o decentralizaci státního systému financování neziskového sektoru, a o morální podporu neziskových organizací v očích veřejnosti (Frič 1999:51).

Podle Friče (1999: 50 – 52) si za vlády Občanské demokratické strany ponechal stát v rámci „efektivnějšího řešení“ problémů transformace ve svých rukou silné ekonomické nástroje na její řízení a to i v oblasti neziskového sektoru. A za druhé si vláda mimoekonomické záležitosti nezařadila mezi své priority, čímž se problémy neziskových organizací ocitly na okraji jejího zájmu. Důsledkem tak podle Friče mohlo být odmítnutí politické funkce neziskových organizací. Působení neziskových organizací na politické scéně je pak označováno za nestandardní způsob dělání politiky.

Tato situace pak má trvat až do začátku 21. století. Jiří Večerník (2005) např. tvrdí, že od roku 1989 do r. 2005 bylo utváření sociálního systému předně řízeno shora, tedy politickými stranami, bez vyššího přičinění ostatních aktérů, jakými jsou rozdrobené společenské třídy, sociální partneři (odborové svazy, zaměstnavatelské svazy a hospodářské komory), a mezinárodní organizace a Evropská unie. Navíc na přelomu 21. století došlo ke stagnaci sociální reformy, protože se političtí „hráči“ obávali, aby reformy nebyly příliš novátorské, a oni tak neztratili voličské hlasy. Je zde tak patrný tlak, který je na neziskové organizace ze strany státu v rámci transformace sociální politiky vyvíjen bez výrazné možnosti ho ovlivnit.

Zároveň však již po roce 1989 na pozadí transformace sociální politiky vznikají první nestátní neziskové organizace, které začínají poskytovat sociální služby (Krejčířová, Treznerová 2010: 23). Na neziskové organizace je ve stále vyšší míře přesouváno poskytování sociálních služeb, až se samy stanou součástí procesu transformace a deinsitucionalizace sociálních služeb iniciovaným státní správou (MPSV 2010). Zdá se pak, že se postupně může postavení nestátních neziskových organizací zlepšovat. Např. tzv. proces komunitního plánování sociálních služeb (dále jen KPSS) zahrnuje koordinaci a rozvoj sociálních služeb na lokální a regionální úrovni, stojí na kooperaci představitelů veřejné správy, sociálních služeb a uživatelů sociálních služeb, tzv. triády. V některých případech lze počítat i s účastí široké veřejnosti. Na základě spolupráce těchto aktérů pak dochází ke vzniku střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb, kterým je obecně jakýsi základní dokument, podle kterého se sociální služby na daném území budou rozvíjet a financovat (Bernard 2010: 100). Zlepšení nerovného postavení nestátních neziskových organizací může tak být teoreticky docíleno právě tím, že jednotliví aktéři tzv. triády stojí na rovném postavení.

Teoreticky navržený proces KPSS však nemusel nutně vést k rovnému či participačnímu charakteru jednotlivých aktérů triády (představitelů veřejné správy, poskytovatelů sociálních služeb a jejich uživatelů) v rámci komunitního plánování sociálních služeb. Leoš Zatloukal (2006) upozorňuje na možné střety a konflikty při plánování KPSS a to z důvodu rozdílné organizační kultury veřejné správy a organizační kultury KPSS. Z důvodu politické zodpovědnosti za realizované i nerealizované věci v rámci jejich působení, mají demokraticky zvolení politici vysokou potřebu kontroly. Důraz je tedy položen na vertikální rozměr politiky, který je charakteristický autoritativním rozhodováním směrem dolů na implementaci. Naopak kultura KPSS je charakteristická horizontální rovinou politiky, tedy na koordinaci různých organizací mimo hierarchickou linii moci a společné dosahování cílů. Nejistota při kooperaci obou zmíněných organizačních kultur pak vychází z toho, že politici v obcích jsou zvyklí na strategické plány v sociálních službách utvořené úředníky a politiky podle jasných pravidel, zatímco komunitní plánování sociálních služeb vzniká v diskusi se zainteresovanými subjekty, kde jsou si jednotlivci rovni. Z této situace, pak není jasné, jaká bude zodpovědnost místních politiků v případě schválení komunitního plánu za jeho obsah a implementaci

(Havlíková a Hubíková 2007: 18). Další narušení mohou být způsobena nevalidním zjišťováním potřeb uživatelů sociálních služeb, nerovným „partnerstvím“ aktérů KPSS, který se projevuje prolínáním hierarchického direktivního modelu řízení do rozhodovacího procesu KPSS ze strany obecních zastupitelů, nevyužíváním zdrojů komunity, které je typické např. jednostranným rozhodnutím obce o zapojení expertních organizací pro realizaci určitých úkolů v rámci procesu KPSS (Tamtéž: 17 – 20).

Sociální činnost z pohledu Evangelické církve metodistické

Po pádu socialismu se otevírá prostor i pro náboženské organizace, které se v rámci nestátního neziskového sektoru začínají v České republice objevovat. Mezi nimi byla i Evangelická církev metodistická. Ta tak na pozadí začínající transformace sociální politiky a sociálních služeb přináší svůj pohled na sociální činnost, když začíná provozovat „střediska“ jako účelová zařízení³, která se na sociální činnost měla přímo zaměřovat. Mezi nimi byla i zkoumaná nezisková organizace.

Pro Evangelickou církev metodistickou má samotná sociální činnost specifický význam. Viděno skrze současné texty, ke kterým se Evangelická církev metodistická odkazuje, vznikla Evangelická církev metodistická ze sociální činnosti anglikánského faráře a „otce zakladatele“ Johna Wesleye, a následného působení jakéhosi „metodistického hnutí“ na pozadí probíhající změny sociopolitického uspořádání v Evropě známého jako průmyslová revoluce odehrávající se v průběhu 18. a 19. století. Důraz je v textech položen na rozšiřující se chudobu lidí způsobenou stěhováním mas lidí do průmyslových oblastí za prací v továrnách, a s tím spojené důsledky jakými bylo uvěznění, problémy spojené s alkoholem, rozpadajícími se rodinami, zhoršeným vzděláváním, oslabováním křesťanské víry, apod. Souhrnně lze říci, že sociální činnost byla orientovaná na lidi ohrožené anebo zasažené hospodářskou bídou a jakým si sociálním vykořeněním. Nejedná se však pouze o sociální činnost, ale také o *evangelizaci*, která byla směřována z převážné většiny na spodní vrstvy obyvatelstva. (Marquadt 2004) Sociální činnost stála:

obnově člověka a obnově společnosti. Časnou a věcnou prioritu však měla podle použitého textu nesporně obnova jednotlivce, která obnově společnosti má nejen

³ Termín vychází nejdříve z terminologie Zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností z roku 1992.

předcházet, nýbrž je také jejím nutným předpokladem. Sociální činnost podle Wesleye často zdůrazňovaného výroku v podstatě vychází z křesťanství, protože to je „svou podstatou sociálním náboženstvím“, a z toho důvodu neexistuje skutečná změna člověka Boží milostí, která by neměla bezprostřední dopad na lidské spolužití a tím i obnově člověka. Proto je cílem jeho zvěstování dvojí: vést jednotlivce k obnově Boží milostí v ospravedlnění a svatosti a tím k smysluplnému životu a motivovat ho k takové činnosti, která může změnit celou společnost zevnitř. (Marquadt 2004: 96)

Lze spatřovat, že obnova člověka má vést k odstranění bídy jednotlivců, upevnění mezilidských a společenských vztahů za působení Boží milosti. Prostupujícím prvkem celého mechanismu obnovy je křesťanské učení, jakožto teze, že napřed je třeba uzdravit nemocnou vůli, a až po té samotný problém. *„Odcizení jednotlivce od Boha a tím od sebe samého a od bližního bylo překonáváno kázáním evangelia slovem a činem. Kázání Zákona předcházelo jako usvědčení ze ztracenosti ve hříchu a následovalo jako návod k novému životu“* (Marquadt 2004: 97). Hřích pak v podstatě vychází z bídy mas lidí stojící na přeměně sociopolitického uspořádání 18. století a jako takový může nabývat nečetných forem: zlhostejnění, opuštění od státu a církve, mravní zpustlost apod.

Obnova jedince stojí také na vybudování odpovědnosti a solidarity jedince ke společnosti, jeho osudu a jeho úkolů, která vychází z „lásky k Bohu“. Odpovědnost jedince se nevztahuje pouze na jeho majetek, ale také na jeho bližní bez ohledu na příbuzenské vazby, nebo na náklonnost. Sociální práce vycházející z nauky Evangelické církve metodistické podle této definice stojí na solidaritě k těm, kdo pomoc přijímají. A to nejen z toho důvodu, že ti, co sociální práci začínají, ji jednou také okusili, ale také z toho důvodu, že lidé jsou si ze základu rovni. Rovnocennost je tak v základních textech Johna Wesleye prezentována tak, že o lidech hovoří jako o „spolustvořených“ či „spolutrpitelech“ (Marquadt 2004: 98, 99). „Ekonomická odpovědnost jedince“, která se má rozvíjet, se tak podle Marquardt 2004: 21 - 26) vztahuje na čtyři oblasti: usilování o zisk, sociální závaznost majetku, nebezpečí bohatství, práce a povolání.

Z těchto všech důvodů se John Wesley a jeho následovníci zpočátku zaměřovali na sociální pomoc ve vězeních, v chudých rodinách, v chudobinci a ve škole pro zanedbané děti. Postupně se metodistická hnutí či společenství začala zabývat výchovnou a vzdělávací činností, jejíž cílem bylo zprostředkování základních vědomostí, a života v souladu s Boží vůlí. Primárně bylo cíleno na chudé, kteří neměli

přístup ke vzdělání a na členy metodistických společenství. Vzdělání nebylo určené pouze dětem, ale také dospělým. Vytvářeli se „nedělní školy“ pro děti chudých rodin apod. Lze také zaznamenat, že vznikala místa metodistických společenství, která se stala místy vzdělávání, kde se „systematicky pěstovala četba“. V těchto místech tak docházelo ke společnému pročitání knih, k rozmluvě nad otázkami života a víry, ke vzdělávání, a to vše s cílem obnovení života (Marquardt 2004).

Manfred Marquard (2004: 59 -) dále poukazuje na to, že John Wesley a další metodistická společenství dále směřovala svoji sociální činnost mimo jiné na vězeňství. Marquard (2004) hovoří o dvou oblastech vězeňské péče: první spočívala v kázání a pastorači a druhá v humanitární pomoci. Metodismus v oblasti kázání a pastorače se zaměřovala na záchranu jednotlivých duší a o péči o osobní blaho lidí převážně u vězňů odsouzených k trestu smrti. Wesley se však podle Marquarda nezaměřoval pouze na pastorační činnost, ale také se osobně ujímal vězňů, a někdy usiloval i o jejich propuštění i proti církevní i státním instancím. Humanitní oblast vězeňské péče vycházela z úkonů, jakými byly podávání peticí za vězně, navazováním spojení s jejich rodinnými příslušníky a s vnějším světem, těšili je, povzbuzovali a doprovázeli na cestě k popravišti, pořádali pro ně peněžní sbírky, aby si mohli koupit ošacení, jídlo a matrace apod.

Analýza dokumentů

Tato práce stojí především na třech typech dokumentů vycházejících ze zkoumané neziskové organizace, ve kterých jsem se zaměřoval na neoliberalní aspekty. Prvním dokumentem jsou Stanovy zkoumané neziskové organizace, druhým jsou Zprávy pro farní konferenci, následně jsou to výroční zprávy a nakonec jsou to zápisy ze správní rady. Na nich mám v úmyslu kázat, jak neoliberalní trendy zasahují do činnosti organizace.

Zprávy pro farní konferenci

Zprávy pro farní konferenci zaznamenávali činnost zkoumané neziskové organizace od roku 1991 do roku 2000, kvůli představení činnosti zkoumané neziskové organizace před jejím zřizovatelem Evangelickou církví metodistickou či její Diakonii. Zdá se, že zpráva byla vždy psána vedoucím či ředitelem neziskové organizace jednou ročně. Zprávy měly každá čtyři strany A4. Od roku 2001 žádné další dokumenty tohoto

typu nebyly vytištěné, a to buď z důvodu, že je nahradily výroční zprávy či mi jejich existence zůstává skrytá.

Zprávy pro farní konference zpravidla obsahovaly ve zkratce informace o činnosti zkoumané neziskové organizaci, charakteru prováděné sociální činnosti, o zaměstnancích, o jedincích, na které se vztahovala sociální činnost, informace o probíhající civilní službě ve zkoumané neziskové organizaci, o projektech, o financování: příjmy a výdaje, o problémech a změnách, které se za rok ve zkoumané neziskové organizaci udály apod.

Zkoumaná nezisková organizace započala svou činnost v roce 1991, a zdá se, že vyšla z odkazu „otce zakladatele“ Johna Wesleye. Prvotním cílem byla pomoc lidem se „sociálními problémy“, prakticky se pak činnost orientovala na jedince opouštějící vězení, kteří se neměli kam vrátet anebo se nechtěli vrátet do starého prostředí. Podmínkou zde bylo, aby tento jedinec byl věřící anebo aby uvěřil v průběhu pastorační činnosti pastora ve vězení. Takovým lidem bylo poskytnuto přístřeší ve farním bytě do doby, než byli schopni si postupně zařídit vlastní život: našli si práci, bydlení, vyřešili své finanční závazky, obnovili své kontakty s rodinou apod. (Zpráva za [neziskovou organizaci] pro farní konferenci 1991, 1992). Přestože v dostupných dokumentech popisující začátky neziskové organizace není toho moc psáno o tom, jak taková sociální pomoc vypadala, lze se z rozhovorů se současnými dlouholetými zaměstnanci domnívat, že vycházela z pastorační činnosti zakladatele neziskové organizace, který byl členem sboru Evangelické církve metodistické. Jelikož nezisková organizace v podstatě přímo navazovala na pastorační činnost ve vězení jednoho ze sborů Evangelické církve metodistické v České republice, nebyl zde dle mého názoru přílišný rozdíl mezi samotným sborem Evangelické církve metodistické a neziskovou organizací co se sociální pomoci týče, protože členové neziskové organizace byly členové sboru (např. pastor a členové sboru vykonávající civilní službu), také byli placeni z jeho příjmů, a především pastorační činnost ve vězení a činnost neziskové organizace zajišťoval ten samý jedinec. Provoz neziskové organizace pak byl financován z jiných zdrojů (např. dary, půjčky apod.).

Proměna sociální práce mezi lety 1991 - 2000 podle Zpráv pro farní konferenci

Sociální činnost v průběhu na počátku 90. let měla svůj specifický charakter, který vycházel převážně z termínů nauky Evangelické církve metodistické. Sociální práce se orientovala směrem k propuštěným vězňům, alkoholikům, narkomanům, a

bezdomovcům. Sociální činnost byla specifická tím, že jedincům bylo poskytnuto přístřeší v prostorách fary do doby, než byli schopni si postupně zařídit vlastní život: našli si práci, bydlení, vyřešili své finanční závazky, obnovili své kontakty s rodinou apod. Princip sociální činnosti lze vidět v citaci z jednoho z textů:

Naše pomoc těmto lidem probíhá skrze pracovní terapii a zařazováním obyvatel do skupin s diferencovanými povinnostmi podle jejich růstu. Každý z obyvatel je při příchodu do [neziskové organizace] zařazen do první skupiny na tzv. zkušební dobu. Pobyť v této skupině je limitován na dobu tří měsíců. Během této doby obyvatel pracuje uvnitř [neziskové organizace], bydlí v [neziskové organizaci] a [nezisková organizace] mu spravuje veškeré finanční pohledávky. V této době si musí každý nový obyvatel ujasnit svou budoucnost, co opravdu chce a jestli jeho pobyt v [neziskové organizaci] je ta správná cesta. Tuto dobu lze zkrátit, pokud nový obyvatel „vykazuje ovoce“. Druhá skupina obyvatel zahrnuje už lidi rozhodnuté na sobě pracovat a změnit svůj starý způsob života. Obyvatelé z této skupiny již pracují mimo [neziskovou organizaci] na samostatném pracovním místě, ale v [neziskové organizaci] bydlí a [nezisková organizace] mu ještě spravuje finanční pohledávky. Pokud se život těchto obyvatel opravdu mění, stabilizuje a změny nesou pozitivní ovoce je obyvatel zařazen do třetí skupiny tj. může bydlet mimo [neziskovou organizaci]. Na [neziskové organizaci] zůstává i nadále správa finančních pohledávek. Čtvrtá skupina obyvatel zahrnuje už pouze pastorační a poradenskou pomoc. Obyvatel již pracuje a bydlí samostatně a veškeré finanční pohledávky si spravuje sám (Zpráva asistenta kazatele za rok 1992 pro farní konferenci).

Z citovaného textu je patrné, že jejím definičním znakem byla snaha zapojit jedince do „normálního“ života skrze pracovní terapii, kterou prolínala „pastorační a poradenská činnost“. Ta umožnila udržovat křesťanskou nauku v sociální činnosti neziskové organizace. Přestože v dostupných dokumentech není nikde explicitně vepsáno, že vstup jedinců, na které byla sociální činnost zaměřena, je podmíněn přijetím víry či nikoliv, lze se domnívat, že tento aspekt hrál v sociální činnosti významnou roli. Nejdříve byla významná část jedinců přijímaná skrze pastorační činnost zástupce kazatele sboru ve vězení, kde bylo mimo jiné podmínkou, že jedinec „uvěřil“. Zároveň mezi členy sboru se velice často vyskytovali věřící jakožto členové sboru či spřátelených sborů. Označení příjemců sociální péče nebyly nijak specificky označovány jako „ubytovaní“.

V období do roku 1994 měla nezisková organizace specifický charakter. Pokud se zaměříme přímo na jedince v neziskové organizaci, můžeme je rozdělit do tří skupin. Zprvu je to vedoucí (či ředitel) neziskové organizace, následně členové civilní služby patřící do sboru Evangelické církve metodistické, a nakonec jsou to tzv. „ubytovaní“. Vedoucí neziskové organizace řídí činnost neziskové organizace, pravděpodobně utváří po dohodě se sborem Evangelické církve metodistické program pracovní terapie, jedná v zájmu neziskové organizace, má na starosti financování neziskové organizace. Vedoucí je minimálně ze začátku fungování neziskové organizace zástupce kazatele sboru, čímž zastupuje hodnoty Evangelické církve metodistické, a vnáší tak tyto hodnoty nejen do programu pracovní terapie, ale také do každodenního fungování neziskové organizace. Následně jsou to členové tzv. civilní služby, kteří jsou zároveň členy sboru Evangelické církve metodistické. Tato skupina také zastupuje hodnoty Evangelické církve metodistické, a zároveň se ve velké míře podílí na získávání finančních prostředků neziskové organizace, protože chodí na brigády pracovat a také vést „ubytované“. Nakonec jsou to „ubytovaní“, kteří jsou předmětem sociální činnosti neziskové organizace. To jsou zprvu lidé z vězení, přijatí přímo skrze pastorační činnost ve vězení, následně jsou to lidé nakontaktovaní přes sociální kurátory a nakonec jsou to „lidé v těžkých životních situacích“⁴. Charakter těchto tří skupin „ubytovaných“ není nějak blíže představován. Což vzhledem k programu pracovní terapie není příliš důležité, protože všichni jsou do programu neziskové organizace uvedeni stejně, prochází stejně i jejími fázemi a je od nich očekáváno to samé.

V roce 1993 se zaměření neziskové organizace rozšiřuje o „ambulantní pomoc bezdomovcům“ (Zpráva asistenta kazatele za rok 1993), která spočívala v poskytování oblečení, stravy, umytí se, rady „kam se obrátit s úředními věcmi a hlavně za kým přijít se svým životem“ (Zpráva ředitele za rok 1994). V tomto roce byla zkoumaná nezisková organizace přijatá mezi přidružené členy Sdružení azylových domů České republiky.

Události roku 1994 a 1995 mohly být zlomové, protože dle mého zapříčinily změnu v poskytování sociální činnosti. Poskytovatel (sbor Evangelické církve metodistické) zkoumané neziskové organizace zaštil jinou neziskovou organizaci

⁴ Charakter této skupiny není nikde blíže představen. Lze však očekávat, že se jedná o osoby, které jsou bez zaměstnání, jsou ohrožené chudobou či patří do skupiny jakých si sociálně slabých. To lze také předjímat, z toho důvodu, že se mimo jiné z této skupiny začala vyčleňovat skupina bezdomovců.

zaměřující se na drogovou závislost mezi mladými tím, že se stal z poloviny jejím zřizovatelem. Domnívám se, že takové zaštitění neziskové organizace zaměřující se na závislosti mezi mladými bylo umožněno, protože obě neziskové organizace jsou evangelickými organizacemi, jejich vznik je spojen s pomocí lidem v nouzi (U Evangelické církve metodistické se jedná o sociální činnost spojenou s lidmi v chudobě a z vězení, a u druhého hnutí se převážně jedná o pomoc se závislostmi), a také hlavně z toho důvodu že jednomu ze členů zkoumané neziskové organizace se podařilo zajistit od původního zřizovatele zaštitěné neziskové organizace významné finanční prostředky na provoz pracoviště zaměřujícího se na sociální činnost s drogově závislými.

Dochází k tomu, že do stejných prostor fary sboru Evangelické církve metodistické jsou v roce 1995 umístěny obě neziskové organizace, a obě neziskové organizace se výrazně personálně propojují, a to i přesto, že je po-té pro zkoumanou neziskovou organizaci obtížné vymezit sociální činnost. Na jedné straně je tu tendence se zaměřovat na bezdomovectví, osoby propuštěné z výkonu trestu a lidi v nouzi, a na druhé straně na „osoby s některým typem závislosti. To souvisí i s charakterem sociální činnosti, na jedné straně zde dochází k přijetí neziskové organizace pod Diakonii Evangelické církve metodistické, a mezi přidružené členy Sdružení azylových domů ČR s čímž souvisí i absolvování „Specializačního kurzu pro pracovníky azylových domů“ jako činnost upřednostňující původní zaměření sociální činnosti neziskové organizace, a na druhé straně k přijímání terapeutických programů z Nadace CourageOnward, studia Antiochonie a Učedníka jako činnost upřednostňující zaměření sociální činnosti na osoby se závislostí. Zaměření sociální činnosti zkoumané neziskové organizace na „osoby s některým typem závislosti“ však převládá, protože podle dostupného dokumentu v roce 1996 dosahují 80% všech přijatých ubytovaných. Dochází tak k přejmenování neziskové organizace jako „ubytovny azylového typu (noclehárna)“ na „resocializační středisko s dlouhodobějším a komplexnějším programem pro osoby s některým typem závislosti“ (Zpráva ředitele za rok 1995; Zpráva ředitele za rok 1996).

Od roku 1994 do roku 1996 probíhalo vyjednávání neziskové organizace s magistrátem města k odkoupení nového objektu, kam se chtěla nezisková organizace přestěhovat a provozovat tam „větší ubytovnu“. Objekt se získat nakonec nepodařilo, nejdříve kvůli chybějícím finančním prostředkům a po-té kvůli žalobě sousedů objektu na magistrát města proti výstavbě azylového domu pro bezdomovce.

Magistrát města podle dostupných dokumentů přestal mít nakonec o vybudování azylového domu pro bezdomovce zájem.

V následujících letech zkoumaná nezisková organizace postupně přijala terapeutický program CourageOnward, a do neziskové organizace jsou přijímáni pouze lidé se závislostmi. Je potřeba říci, že tento trend přetrval, přestože nezisková organizace CourageOnward otevřela v roce 1998 další dvě pobytové pracoviště⁵ pro lidi se závislostmi a dalo by se tak očekávat, že se terapeutický program CourageOnward přesune tam. Přijati jedinci přestávají být označováni pouze jako ubytovaní, ale také jako klienti, a později se na nějaký čas ustálí označení studenti, které přímo vychází z terapeutického programu CourageOnward. Obě neziskové organizace si rozdělují činnosti u těch samých přijatých jedinců. Zatímco nezisková organizace CourageOnward má na starosti terapeutický program, zkoumaná nezisková organizace doplňuje činnost odkazováním na Stanovy neziskové organizace. „I nadále [nezisková organizace] poskytuje svým klientům zejména ubytování, stravu, pracovní příležitost, smysluplné využití volného času, studium na sborové biblické škole a duchovní péči“ (Zpráva za neziskovou organizaci za rok 1997, 1998). Domnívám se, že vyvrcholení propojení sociální činnosti zachycuje následující odstavec:

Program pro studenty během loňského roku [2000] nedoznal podstatnějších změn. Studenti jsou u nás. V tzv. indukční fázi 4 – 6 měsíců. Program je non-stop a zahrnuje v sobě rovnoměrně rozložené aktivity tvůrčí (pracovní terapie, skupinové či osobní studium, terapeutické skupiny), oddechové (osobní a aktivní volno, sport, výlety, video) a křesťanské (bohoslužby, domácí skupinky, společné modlitby). Naší hlavní snahou a velkou touhou je, aby studenti poznali Pána Ježíše Krista a stali se jeho učedníky a následovníky. (Zpráva za rok 2000)

Z výše prezentovaného odstavce není zřejmé pouze propojení programů zkoumané neziskové organizace a neziskové organizace CourageOnward, ale také to, že zkoumaná nezisková organizace s terapeutickým programem byla zařazena do terapeutického programu Nadace CourageOnward v České republice. Ve zkoumané neziskové organizaci probíhá úvodní fáze programu, „studenti“ zde tedy nastupují

⁵ Pobytovým pracovištěm míním pracoviště, kde je lidem mimo pomoci také poskytnuté ubytování.

terapeutický program CourageOnward, a v případě, že úspěšně projdou úvodní fází, jsou přeposláni do jiné neziskové organizace, která umožňuje pokračování programu.

Pokud bych mohl shrnout výše uvedené, je patrné, že na konci 90. let terapeutický program CourageOnward výrazně definuje neziskovou organizaci a sociální činnost. Podle terapeutického programu CourageOnward je osobám se závislostmi poskytnuto přístřeší, pracovní terapie a křesťansky orientovaný terapeutický program, který je určující pro každodenní pravidla zkoumané neziskové organizace.

Zároveň není v analyzovaných dokumentech výrazně patrný vliv veřejné správy na fungování zkoumané neziskové organizace i terapeutický program. To je patrné již ze samotného analyzovaného dokumentu, který dle mého názoru sloužil především pro účely zřizovatele zkoumané neziskové organizace (sboru Evangelické církvi metodistické). Na druhou stranu se ani nedá říci, že zkoumaná nezisková organizace si na konci 90. let udržela vlastní charakter sociální práce, který se primárně zaměřoval na jedince vycházející z vězení, bezdomovce apod.

Výroční zprávy neziskové organizace od roku 2003 do roku 2015

Zkoumaná neziskové organizace se poprvé objevila ve výroční zprávě terapeutického programu CourageOnward v roce 1999 jako článek jakéhosi celostního terapeutického programu CourageOnward (introdukční centrum). První vlastní výroční zpráva vznikla v roce 2003 a je tištěna dodnes.

Výroční zprávy zpravidla obsahují základní informace o neziskové organizaci (sídlo, zastřešující organizaci, její personální členění, krátce historie apod.). Primárně je však zaměřená na informování čtenáře o poskytovaných sociálních službách, o tom, jak tato činnost probíhala za daný rok, o nových projektech, informace o příjmech a výdajích, Postupně jak se přidávají nařízení a zákonná ustanovení z Ministerstva práce a sociálních věcí a podmínky Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, tak lze ve výročních zprávách sledovat odkazování na splněné podmínky (Především je to odkazování na příslušnou sociální službu podle typologie sociálních služeb vycházející ze Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb., a na získání certifikace odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog). Zároveň výroční zprávy zaznamenávají postupné rozšiřování typů sociálních služeb: Nejdříve se jedná o terapeutickou

komunitu, posléze pracovní a sociální agenturu, následně o dům na půl cesty a nakonec o terénní program.

Terapeutická komunita

Terapeutická komunita podle výročních zpráv v podstatě navazuje na azylový dům, který nezisková organizace před tím zřizovala a na terapeutický program CourageOnward, který zkoumaná nezisková organizace přijala a stala se jeho součástí až do roku 2010. Stejně tak jako výroční zprávy, tak terapeutickou komunitu v podání výročních zpráv vnímám jako něco nového, protože v 90. letech mohl být sice název terapeutická komunita použit v rámci národní drogové politiky pro zavedení „nových“ služeb zaměřených na nezákonné drogy, ale teď sama zkoumaná nezisková organizace byla pojmenována terapeutickou komunitou. Před tím byl použit např. název „Resocializační středisko s dlouhodobějším a komplexnějším programem pro osoby s některým typem závislostí“.

Zdá se, že název „terapeutická komunita“ vychází z typologie odborné péče Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, kde se hovoří o „Rezidenční péče v terapeutické komunitě“ (Standardy 2005) a ze Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Nejedná se však pouze o název, terapeutická komunita podle typologie Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky je specifické zařízení, které naplňuje určité požadavky: odbornost poskytované sociální služby, vedení finančních zpráv, apod.

Podle Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. jsou tak od roku 2007 terapeutické komunity:

(1) Terapeutické komunity poskytují pobytové služby i na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickým duševním onemocněním, které mají zájem o začlenění do běžného života.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) poskytnutí stravy,
- b) poskytnutí ubytování,
- c) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- d) sociálně terapeutické činnosti,
- e) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

(Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb, § 68 Terapeutické komunity).

Přímo ve výročních zprávách je pak sděleno, že terapeutická komunita se zaměřuje na muže (od roku 2011 i na ženy) s některým typem závislosti (na alkoholu, drogách či hraní). Zároveň je určen i věk jedinců, pro které je terapeutická komunita přístupná. Samotná terapie je pak rozdělená po několik fází, které dohromady standardně trvají od 12 do 16 měsíců. Nejdříve v rámci terapeutického programu CourageOnward zkoumaná nezisková organizace poskytuje pouze část z celkové terapie v délce šesti měsíců. Od roku 2006 pak probíhal celý terapeutický program ve zkoumané neziskové organizaci. Terapeutická komunita také zajišťuje ubytování i stravu.

Jednotlivé fáze terapeutického programu jsou pak např. podle výroční zprávy z roku 2006 rozvržené tak, že první fáze je zaměřená na odvyknutí klienta drogám, proto je klient zapojen do terapií a činnosti přímo v terapeutické komunitě, se zaměřením na omezení klienta, tak aby byl schopen se oddělit, co nejvíce od jeho předchozího prostředí. Druhá fáze je zaměřená na získání většího kontaktu s prostředím mimo komunitu a třetí poslední fáze byla spojená s hledáním zaměstnání a bydlení či zajištění návazné sociální služby. Podle výroční zprávy z roku 2015 je pak terapie stručně popsána následovně:

Pobyt v komunitě je 1 rok, je rozdělen do čtyř fází (0., 1., 2., 3.). Zajišťujeme ubytování, stravu 4 x denně, sociálně terapeutické činnosti (terapeutické skupiny rozmanitého zaměření, individuální poradenství, pracovní terapie, práce s rodinou a blízkými), kontakt se společenským prostředím (výlety, zátěžové pobyty, volnočasové aktivity, duchovní péče atd.), pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (sociální práce). (Výroční zpráva 2015).

Průběhu prvního desetiletí je také charakteristický prolnutím spolupráce mezi neziskovou organizací CourageOnward a zkoumanou neziskovou organizací skrze terapeutický program CourageOnward, která vrcholí propojením funkcí ředitele. Tato situace trvá do konce roku 2009, a 2010, kdy dochází k oddělení postů ředitele a postupnému odloučení obou neziskových organizací vč. opuštění terapeutického programu CourageOnward.

Pracovní a sociální agentura

Na konci roku 2007 vzniká pracovní a sociální agentura, jež byla určena pro bývalé klienty terapeutické komunity a chráněného bydlení (z neziskové organizace CourageOnward), kteří měli být nezaměstnatelní na běžném trhu práce (kvůli chronickým zdravotním obtížím, záznamy v zápočtovém listě, v trestním rejstříku, nedokončené vzdělání apod.). Agentura měla za cíl poskytovat pracovní rehabilitaci formou jednoduchých úklidových a údržbářských prací (Výroční zpráva 2007).

Vznik pracovní a sociální agentury je datován k získání registrace v registru poskytovatelů sociálních služeb podle Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb., která proběhla o několik měsíců později. Pracovní a sociální agentura je podle tohoto zákona registrována jako „sociální rehabilitace“:

Sociální rehabilitace je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb (MPSV 2006:§ 70).

Účel agentury se postupně rozšiřuje. Za prvé již neposkytuje služby pouze bývalým klientům terapeutické komunity a chráněného bydlení, ale také lidem „z ulice“ (také bezdomovcům, squaterům), a za druhé k „pracovní rehabilitaci“ přibylo „poskytování poradenství osobám v pracovní a sociální nouzi (pomoc při hledání pracovního místa, sepsání strukturovaného životopisu, přípravu na přijímací pohovor, vyjednání pracovní smlouvy). Dále pomáhá klientům řešit sociální problémy, případně osobní asistenci při jednání s úřady, zdravotní pojišťovnou, soudy, věřiteli atd.“ (Výroční zpráva 2009).

Záměr pracovní a sociální agentury se v průběhu dalších let dělí. Na jedné straně se s klienty vykonávaly různé řemeslnické práce v rámci pracovní rehabilitace. S klienty byla sepisována pracovní smlouva, a mzdy byly zajišťovány přímo z řemeslnické práce a z příspěvků úřadu práce a dotací Evropské unie. A na druhé straně služba zadarmo poskytovala jakési pracovní a sociální poradenství, jakými byla výše zmíněná pomoc při sepsování životopisu, s hledáním pracovního místa, pomoc

při jednání s úřady apod. (Výroční zpráva 2009). Zatímco první část agentury nazývám pracovní agenturu, druhou nazývám sociální agenturu. Takové rozdělení však nekončí, Pracovní a sociální agentura se v roce 2010 dále štěpí podle „typu“ klientů. Pracovní a sociální agentura získala na svoji činnost v roce 2010 dotace z Krajského úřadu v rámci Individuálního programu na tři roky. Charakterem této dotace však bylo to, že byla poskytována pouze na „nedrogové“ klienty, z toho důvodu se pracovní agentura začala zaměřovat na klienty se závislostí (klienti z terapeutické komunity a chráněného bydlení) a sociální agentura na „další cílové skupiny“, jakými byly osoby bez přístřeší, osoby s chronickým duševním onemocněním, osoby žijící ve vyloučených komunitách a osoby, které přicházejí z nápravných zařízení (Výroční zpráva 2010). Zároveň je v té samé výroční zprávě uvedeno, že mzdy pro klienty pracovní agentury byly hrazeny Úřadem práce v rámci programu Lidské zdroje a zaměstnanost z větší části financován ze zdrojů Evropské unie, a mzdy pro klienty sociální agentury byly hrazeny ze zisku zakázek, z toho důvodu se dá předpokládat, že klienti obou částí agentury se prolínali.

Charakter pracovní a sociální agentury až na menší změny zůstává v dalších letech nezměněn. Mění se však financování pracovní agentury, kde razantně ubývají prostředky z Úřadu práce a do určité míry je nahrazují státní, městské a krajské dotace (Výroční zpráva 2011, 2012). Někdy mezi lety 2013 a 2014 je původní charakter pracovní a sociální služby opuštěn, a zůstává pouze sociální rehabilitace, jež nezaměstnává žádné klienty a neprovádí pracovní rehabilitaci. Jejím posláním tak je:

(...)příspěk ke zkvalitnění života a podpořit sociální začlenění osob nacházejících se v nepříznivé sociální situaci. Prostřednictvím individuální podpory těchto osob usilujeme o získání co nejvyšší míry jejich samostatnosti a soběstačnosti. Služba je určena pro dospělé osoby od 18 do 64 let, které jsou v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti ohroženy sociálním vyloučením, popřípadě jsou sociálně vyloučené. (...) Část služby pro klienty, kteří nejsou závislí na návykových látkách, byla hrazena z Individuálního projektu. Program Individuálního projektu je zaměřen na sociální a pracovní poradenství. (...) Část služby pro klienty, kteří se závislostí potýkají, je hrazena ze státního rozpočtu. Nabízí pracovní poradenství (...). Pracovní poradenství je určeno především klientům před ukončením léčby a odchodem z komunity. (Výroční zpráva 2014).

Dům na půl cesty

Na začátku roku 2010 vznikl Dům na půl cesty, jako registrovaná sociální služba v registru poskytovatelů sociálních služeb podle činností Domů na půl cesty uvedených v Zákonu o sociálních službách 108/2006 Sb, (MPSV 2006):

„Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob“ (MPSV 2006:§ 58).

Příčemž v samotné výroční zprávě z roku 2011 je činnost domu na půl cesty popsána následovně:

Dům na půl cesty (dále jen DPC) vznikl v dubnu 2010 jako nová sociální a pobytová služba [Neziskové organizace]. Rok 2011 tedy přirozeně vedl k vytváření pravidel, pronikání služby na veřejnost, utváření týmu, zkvalitňování pobytové i sociální části apod. DPC je určen pro mladé muže ve věku od 18 do 26 let, kteří nemají sociální zázemí nebo se ocitli v nepříznivé sociální situaci a nejsou schopni řešit tuto situaci vlastními silami. Služba není určena pro osoby závislé na alkoholu či omamných látkách. (...) Posláním Domu na půl cesty je pomoc mladým mužům, kteří nemají sociální zázemí při realizaci jejich životních cílů, osobního zázemí a společenského uplatnění.(...) Dům na půl cesty zahrnuje ubytování, (...) včetně sociálně-právního poradenství, individuální doprovod na úřady a k lékaři pomoc s dokumenty, žádostmi a smlouvami, podporu k samostatnosti v běžném životě, pomoc s hospodařením s vlastními financemi, pomoc při získávání zaměstnání a vlastního bydlení, emoční a psychickou podporu“ (Výroční zpráva 2011)

V roce 2014 Dům na půl cesty rozšiřuje svou činnost o zaměření se na ženy, jinak charakter zůstává zpravidla stejný do současnosti.

Terénní program

Počátkem roku byla založena také sociální služba terénní program, která vznikla registrací v registru poskytovatelů sociálních služeb vycházející ze Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.:

„Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně“ (MPSV 2006:§69).

Ve výroční zprávě 2015 je pak uvedeno následovně:

Posláním Terénní služby je podpora a motivace osob, které jsou bez přístřeší, nebo bezdomovectvím ohroženy, ve snaze jejich situaci řešit prostřednictvím sociálního poradenství a praktické pomoci. (...) Cílovou skupinou jsou osoby, které se nacházejí na okraji společnosti. Služba je poskytována zletilým osobám od dovršení 18 let věku, v jejich přirozeném prostředí, a to zejména v centru města, na nádražích, v městských parcích, v opuštěných budovách, na odlehlých místech města Plzně, kde se nacházejí squaty, provizorní noclehy a místa pro „stanování (Výroční zpráva 2015).

Stanovy zkoumané neziskové organizace

Stanovy zkoumané neziskové organizace slouží jako výchozí dokument pro registraci neziskové organizace do registru církví a náboženských společností pod ministerstvem kultury a v podstatě může sloužit jako jakási zakládací listina. Ze Zákona č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností (CUNI 1991) je patrné, že každá církev anebo náboženská společnost musela k registraci doložit dokument (statut, řád, stanovy apod.), ve kterém je patrný název a sídlo ústředí církve nebo náboženské společnosti; orgány a útvary; způsob jejich ustavování a oprávnění; způsob ustanovování osob vykonávající duchovenskou činnost a jejich odvolávání; základní články víry; zásady hospodaření, včetně způsobu určení likvidátora pro případ majetkového vypořádání při zániku církve nebo náboženské společnosti; způsob schvalování základního dokumentu a jeho

změn; útvary, které mají právní subjektivitu a v jakém rozsahu a kdo je oprávněn jejich jménem jednat.

Zároveň zkoumaná nezisková organizace není přímo církev či náboženská společnost, ale je vedena jako její účelové zařízení. Podle Zákona č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností je církev či náboženská společnost Evangelická církev metodistická a zkoumaná nezisková organizace je jejím účelovým zařízením vykonávající sociální činnost v souladu s Řádem evangelické církve metodistické⁶.

Přestože ve výše zmíněném zákoně není uvedeno, že účelová zařízení musejí mít Stanovy anebo jiné ekvivalentní dokumenty⁷, již v novele Zákona o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. se povinnost přiložit Stanovy neziskové organizace k žádosti o registraci určuje.

V archivu zkoumané neziskové organizace je možné nalézt troje Stanovy zkoumané neziskové organizace z různých let. První je z roku 1999⁸, druhé z roku 2005, a třetí z roku 2011. Na těchto dokumentech je možné spatřovat, jak dochází k postupnému opouštění křesťanského charakteru sociální péče a přebírání profesionálně definované sociální práce. To lze odvodit ze Stanov, pokud je zařadíme chronologicky za sebou od roku 1999 do roku 2011.:

Stanovy z roku 1999:

„Poslání střediska je zejména:

- a) organizovat, zajišťovat a poskytovat křesťanskou sociální a pastorační péči osamělým, ohroženým, nemocným, zdravotně postiženým a jinak potřebným
- b) připravovat a vzdělávat své dobrovolné i profesionální pracovníky pro výkon sociální a pastorační péče.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 1999).

Stanovy z roku 2005:

„1. [Nezisková organizace] usiluje o vybudování osobnosti Obyvatel [Nezisková organizace], v těchto základních čtyřech oblastech:

- hmotná, tělesná

⁶ Stanovy zkoumané neziskové organizace z roku 1999

⁷ Je možné, že některá vyhláška registraci účelových zařízení stanovuje. Žádnou z nich jsem však nedokázal vyhledat.

⁸ Je důležité uvést, že Stanovy z roku 1999 nevycházejí přímo ze zkoumané neziskové organizace, ale z jiného „účelového zařízení“ vedeným pod Evangelickou církví. Uvádím ho zde z toho důvodu, že byly založeny v deskách interních dokumentů.

- psychická, duševní
- duchovní
- začlenění do společnosti

Terapie počítá s Boží mocí, která jedinečně může změnit člověka. Součástí terapie jsou:

- pracovní zařazení
- začlenění do života sboru
- setkávání ve skupinkách
- zájmová činnost
- veden k samotnému životu
- osobní pastorační rozhovory

(...)

4. Těžiště práce [Nezisková organizace] spočívá v poskytnutí ubytování, stravy, a práce sociálně potřebným z výše uvedeného okruhu.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2005).

Stanovy z roku 2011:

„Poslání:

[Nezisková organizace] poskytuje soubor služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a závislosti na návykových látkách, kterým pomáhá překlenout složité životní období a nalézt novou životní cestu.

[Nezisková organizace] naplňuje toto poslání tím, že poskytuje služby sociální a protidrogové prevence a rehabilitace, duchovenskou a pastorační péči v těchto zařízeních:

- a. Terapeutická komunita,
- b. Dům na půl cesty,
- c. Pracovní a sociální agentura.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2011)“

Stanovy jednoznačně ukazují, že nezisková organizace do svého křesťansky orientovaného poslání postupně včleňuje profesionální sociální práci. Nezisková organizace si sice ponechává křesťanskou nauku, ale samotná sociální činnost je výrazně ovlivněná. To lze spatřovat v použitých termínech. Zatímco zprvu se sociální činnost přibližovala spíše k Wesleye myšlenkám o křesťansky orientované sociální činnosti, tak všechny názvy zařízení neziskové organizace z roku 2011 vychází minimálně ze Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb., tak ze Standardů odborné způsobilosti vycházející z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky.

Nemění se však pouze samotný charakter sociální činnosti, ale také způsob jakým je včleněna mezi ostatní aktéry zajišťující sociální činnost.

Stanovy z roku 1999:

„[Nezisková organizace] dále může:

- a) Spolupracovat s jinými organizačními jednotkami ECM (rozuměj Evangelické církve metodistické
- b) Spolupracovat s ostatními církvemi, církevními a jinými organizacemi, zejména dobročinnými a to tuzemskými a zahraničními
- c) Organizovat sbírky na dobročinné účely
- d) Na podporu naplňování svého poslání pořádat společenské, kulturní a jiné veřejné akce, provozovat doplňkovou hospodářskou činnost.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 1999).

Stanovy z roku 2005:

„2. [Nezisková organizace] je v kontaktu se sociálními kurátory, s lékaři a dalšími pracovníky a organizacemi zabývající se stejným okruhem sociálně potřebným.“

3. [Nezisková organizace] navazuje na soustavnou práci sboru [Evangelické církve metodistické] ve vězení (...) a na finanční i hmotnou pomoc lidem, kteří ji ve sboru hledají.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2005).

Stanovy z roku 2011:

[Nezisková organizace] pro naplňování svého poslání spolupracuje se státními orgány, institucemi, církvemi a jinými fyzickými a právníckými osobami tuzemskými i zahraničními.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2011).

Z vše citovaných odstavců je patrné, že dochází k přeměně jakýchsi spolupracujících či návazných aktérů. Ve Stanovách z roku 1999 a 2005 je patrné, že zkoumaná nezisková organizace při své činnosti výrazně navazovala na jiné nábožensky orientované organizace⁹, ve Stanovách z roku 2011 je tato činnost převážně orientovaná na „státní orgány či instituce“. Ve stanovách zkoumané neziskové organizaci je také uvedena typologie finančních zdrojů:

⁹ Podle zpráv pro farní konference zkoumaná nezisková organizace navazovala kontakty se sociálními kurátory již od svého vzniku.

Stanovy 1999:

„Zdroje finančních prostředků [Nezisková organizace] tvoří zejména:

- a) Příspěvky zřizovatele
- b) Příspěvky a dary spolupracujících organizací a jednotlivců z tuzemska i ze zahraničí
- c) Výtěžky ze sbírce na dobročinné účely pořádaných střediskem
- d) Dědictví
- e) Úhrady za poskytované služby
- f) Výnosy doplňkové hospodářské činnosti
- g) Dotace z veřejných rozpočtů

[Nezisková organizace] může sociální péči poskytovat i za úplatu. Výše této úplaty se stanoví tak, že slouží pouze k pokrytí nákladů spojených s poskytnutím péče.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 1999).

Stanovy 2005:

„Hospodaření

- a) [Nezisková organizace] vytváří pracovní příležitosti Obyvatelům i pracovníkům [nezisková organizace]. Výtěžek z této činnosti bude použit k částečnému hrazení stávajících nákladů [nezisková organizace] a k rozšíření dalších služeb [neziskové organizace].
- b) [Nezisková organizace] spolupracuje se státními i soukromými organizacemi s cílem zařadit Obyvatele [neziskové organizace] do normálního výrobního procesu a získat další prostředky pro svou charitativní činnost

Další zdroje finančních prostředků [neziskové organizace]:

- Příspěvky spolupracujících organizací
- Dobrovolní dary církví, organizací a jednotlivců
- Státní příspěvky na sociální služby.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2005).

Stanovy 2011:

Stanovy zkoumané neziskové organizace z roku 2011 jsou od bodu „a“ do bodu „g“ stejné jako ve Stanovách z roku 1999, s tím rozdílem, že je přidán bod „h. příjmy za poskytování sociální služby z veřejných zakázek,“ a odstavcem, že „[nezisková organizace] může služby sociální a protidrogové péče a rehabilitace poskytnout i za úplatu. Tato úplata slouží k pokrytí nákladů spojených s poskytováním služby.“ (Stanovy zkoumané neziskové organizace 2011).

Přestože se mezi sebou Stanovy příliš v charakteru možných finančních zdrojů neliší, je patrné, že ve stále větší míře počítá s finančními prostředky ze státní správy.

Stejně jako Zprávy pro farní konferenci, Výroční zprávy i Stanovy zkoumané neziskové organizace slouží svému účelu a všechny prezentují sociální činnost tomu, komu je nezisková organizace svým způsobem zodpovědná. Z dokumentů je však patrné, že zatímco v 90. letech 20. století je sociální činnost orientovaná směrem k pastorační činnosti a tím zodpovědná sboru Evangelické církve metodistické, tak na počátku 21. století nezisková organizace poskytuje sociální služby, jejíž vymezení se řídí zákonnými předpisy a nařízeními. Pokud bych měl tento trend podchytit tvrzením Davida Howeho (1994) o sociální práci v postmodernizačním období, je možné říci, že sociální práce je ve stále vyšší míře ovlivňována politickými nařízeními a opatřeními. Z výročních zpráv je patrné, že sociální činnost zkoumané neziskové organizace vychází z legislativního opatření. Je patrné, že čím více se analyzované dokumenty blíží současnosti, tím se jednotlivé sociální služby již při svém vzniku dají charakterem minimálně se Zákonem o sociálních službách 108/2006 Sb.

Z analyzovaných dokumentů lze sledovat postupnou fragmentizaci sociální práce. Zatímco v 90. letech vedle sebe existoval terapeutický program, jakási ubytovna či azylový dům, pomoc lidem bez domova, tak teď je sociální práce rozdělena na jednotlivé sociální služby, které jsou vymezeny cílovou skupinou i svým charakterem. Fragmentizaci sociální práce spojuje Malcolm Carey (2015) s marketizací sociálních služeb, které jsou díky němu ve stále vyšší míře děleny do různých oborů podle sociální skupiny, potřeb, poskytovatele, odlišných metod, teorií praxí apod. Stejně jako výroční zprávy kopírují fragmentizující trendy i Stanovy zkoumané neziskové organizace, přestože to přímo ničím stanovené. Stanovy více méně slouží převážně k evidenci neziskové organizace.

Hegemonie v neziskové organizaci

Jestliže jakási profesionalizace pod hlavičkou politických nařízení a marketizace sociální práce vedla k dnešním charakteru sociální práce ve zkoumané neziskové organizaci, zajímá mne, jakým způsobem vztahy moci na organizaci působily, aby zkoumaná nezisková organizace měla dnešní podobu. Z charakteru sociální práce v období postmodernizace popsanou Davidem Howem (1994) a z vymezení kontextu sub - politického rozhodování v období druhé modernity podle Ulricha Becka, sleduji v prvním případě legislativní opatření a v druhém případě finanční prostředky, protože ty mohou být určující.

Legislativní opatření

Již samotný vznik výročních zpráv dle mého názoru vychází z požadavků státní správy. První výroční zpráva vzniká totiž na pozadí podmínek minimálně tří aktérů státní správy, které jej mohli do zkoumané neziskové organizace zanést. První z nich je novela Zákona o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., Druhým je Ministerstvo práce a sociálních věcí (jeho metodiky pro příjem dotací a zákonná opatření) a třetí Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky (proces certifikace odbornosti služby).

Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb.

Podle Zákona o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., je zkoumaná nezisková organizace vedena jako „úcelové zařízení církve anebo náboženské společnosti“ (dále jen účelové zařízení). Úcelová zařízení pak podle tohoto zákona mohou poskytovat sociální, zdravotnické služby anebo působit jako charita či diakonie. Tento zákon převážně upravuje podmínky registrace v Rejstříku evidovaných právnických osob pod Ministerstvem kultury, ukládá uvedení určitých informací v Zakládacích listině (název, sídlo apod.) a předepisuje zajištění tzv. Stanov účelového zařízení, kde má být mimo jiné určen druh poskytovaných „obecně prospěšných služeb“, podmínky jejich poskytování a předmět podnikatelské a jiné doplňkové činnosti, vč. zveřejňování výročních zpráv.

Přestože novela Zákona o církvích a náboženských společnostech přímo neurčuje výraznější podmínky poskytování sociální činnosti, lze si zde všimnout posunu v požadavku ze státní správy na uvedení charakteru poskytované sociální

činnosti oproti Zákonu O svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností z roku 1991, kde působení neziskové organizace nebylo vnímáno v mezích „sociální, zdravotnické služby a charity či diakonie“. Takový posun se dá vnímat jako tendence k uzávkování (sociální) činnosti neziskových organizací ze strany státní správy. Prozatím to však není nijak výrazný trend ve vymezení sociální činnosti směřující k terapeutické komunitě.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Výraznější vliv lze sledovat od roku 2003 ze strany dotačních projektů Ministerstva práce a sociálních věcí (dřívější žádosti o dotace nejsou na internetové stránce Ministerstva práce a sociálních věcí dohledatelné), kdy v rámci dotačních řízení vznikají tzv. metodiky pro získání dotací na poskytování sociálních služeb, které vymezují sociální činnost, způsob poskytování sociální činnosti, a také definují pojmosloví sociální činnosti (MPSV 2005). I zkoumaná nezisková organizace získala dotaci z Ministerstva práce a sociálních věcí (za tento rok měla nejvyšší podíl mezi svými ostatními příjmy)¹⁰, proto se dá očekávat, že podmínky se musely vztahovat i na ni, např. jednou z podmínek bylo i zveřejnění výroční zprávy za rok 2003, kterou nezisková organizace za toto období poprvé zveřejnila.

V metodice pro rok 2003 z Ministerstva práce a sociálních věcí lze spatřovat vymezení pojmů¹¹ kvůli nastavení charakteru sociální péče, přehled vyhledávaných programů, všeobecné podmínky pro poskytování finančních prostředků ze státního rozpočtu, způsob poskytnutí finančních prostředků ze státního rozpočtu apod. Přímo sociální služba je v metodice charakterizována následovně: „Sociální službou se rozumí činnost poskytující lidem v nepříznivé sociální situaci podporu při sociálním začleňování a ochranu před sociálním vyloučením s cílem umožnit jim zapojení do běžného života společnosti a využívat obvyklým způsobem jiných systémů (např. bydlení, školství, zdravotnictví, služby zaměstnanosti atd.). Sociální služba je veřejná služba a je poskytována prostřednictvím zařízení sociálních služeb“ (MPSV: 2005). Uživatel je pak „osoba, která využívá sociální služby, protože se ocitla v nepříznivé sociální situaci“ (MPSV: 2005).

¹⁰ Výroční zpráva 2003

¹¹ sociální služba, nepříznivá sociální situace, uživatel, zařízení sociálních služeb, pracovník, standardy kvality sociálních služeb, krizovou situaci, žadatel apod.

Zároveň metodika obsahuje „Přílohu k žádosti o poskytnutí finančních prostředků ze státního rozpočtu nestátnímu neziskovému subjektu na sociální služby v roce 2003“, která má být vyplněna žadatelem o finanční prostředky a doložena se žádostí o finanční prostředky. Do přílohy se mimo administrativních údajů (např. kód projektu, pořadové číslo zařízení apod.) zadávají také informace o poslání zařízení; kapacitě zařízení (počet lůžek, počet klientů, kteří využívají službu, počet kontaktů, počet intervencí, využití); budově, prostorách, kde jsou služby zařízení poskytovány; o oblasti působení zařízení (spádová oblast); informace o cílové skupině uživatelů: typu nepříznivé sociální situace, na kterou služby zařízení reagují, věkové struktuře uživatelů; o rozhodujících kritériích, která musí zájemce splňovat, aby mu služby zařízení mohly být poskytovány včetně kritérií pro odmítnutí poskytnout služby; informace o službách poskytovaných v zařízení (cíle služeb, které zařízení poskytuje; typologie sociálních služeb; období, frekvence poskytování služby; čas poskytování služby; cena za službu; jednání se zájemcem o služby, způsob a forma uzavírání dohody o poskytování služeb zařízením; průběh služby – metody práce; ukončení poskytování služeb zařízením; zapojení uživatelů do rozhodování o využití služeb; vyřizování stížností ze strany uživatelů); o personálním zajištění služeb v zařízení (počet pracovníků; pracovní tým) (MPSV 2005).

Příloha však v podstatě zcela definuje způsob, ve kterém má být sociální činnost vnímaná. Důraz položen na definici poslání, kapacitu a charakter prostor, na vymezení jedinců jako „cílovou skupinu“, na uvedení charakteru sociální služby podle jednoho z typu zařízení sociální péče, na metody práce, na personální zajištění služby apod. se pak promítá do výročních zpráv, které jsou členěné podle stanovisek Ministerstva práce a sociálních věcí. Stačí se pak zaměřit pouze na členění výroční zprávy za rok 2003, která pak vypadá následovně:

1. *Úvodní slovo*
2. *Historie*
3. *Poslání, obsah projektu* – odpovídá příloze k žádosti
4. *Cíl projektu* – odpovídá příloze k žádosti
5. *Statistické údaje* – odpovídá příloze k žádosti
6. *Aktivity [neziskové organizace] v roce 2003* – odpovídá příloze k žádosti
7. *Vzdělávání* – odpovídá příloze k žádosti
8. *Ostatní*
9. *Pracovní tým* – odpovídá příloze k žádosti

10. *Poděkování*

11. *Závěr, zhodnocení*

12. *Finanční zpráva* – odpovídá příloze k žádosti

Členění výroční zprávy však není jednoznačným rozlišením, protože určité prvky byly podobné i zprávám pro farní konferenci. Důležité je také používání pojmů. Pro přiblížení představuji dvě citace z výroční zprávy z roku 2003. První vychází z podkapitoly „Poslání, cíle projektu“ a druhý je částí z „aktivity [neziskové organizace] v roce 2003:“

[Nezisková organizace] provozuje terapeutickou komunitu pro muže ve věku 16 – 40 let s některým druhem závislosti (alkohol, drogy, gambling). Kapacita je 9 lůžek. [Nezisková organizace] zajišťuje nepřetržitou službu a hlavně program pro své klienty. Jde o strukturovaný, přesně stanovený program; zahrnuje rovnoměrně rozložené aktivity tvůrčího a oddechového charakteru a obsahuje pracovní terapii (výroba svíček, dekoračních předmětů), terapeutické skupiny, osobní a skupinové studium, nácvik technických a sociálních dovedností, krizové a osobní poradenství, sportovní a volnočasové aktivity, rekondiční a zátěžové pobyty atd. Automaticky v programu zajišťujeme i ubytování, a stravu a ve spolupráci s externími odborníky úplný psychologický, zdravotní a sociální servis (Výroční zpráva 2003: 1).

Výsledný efekt naší činnosti vzniká společným snažením a aktivitou našich stálých odborně specializovaných pracovníků, externích odborníků (odborná garance, supervize, lékařští specialisté, apod.) a také dobrovolných pracovníků (Výroční zpráva 2003: 2).

Z citovaných odstavců je patrný důraz na přesné definování činnosti a „klientů“ terapeutické komunity zkoumané neziskové organizace. Je zde také dobře vidět důraz na profesionalizaci sociální práce skrze personální, zajištění, a definování průběhu terapeutického programu.

V roce 2006 vzniká Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb., který definuje poskytování sociálních služeb, bez ohledu na získání finančních prostředků z veřejných rozpočtů. Samotný zákon tak vytváří mimo jiné charakter sociálních služeb a jejich typologii, podmínky poskytování sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb, financování sociálních služeb, kvalifikační předpoklady pro výkon

povolání sociálního pracovníka či činnosti v sociálních službách, terapeutické komunity (MPSV 2006). Součástí Zákona o sociálních službách je i Registr poskytovatelů sociálních služeb (MPSV 2017), do kterého je nutné se registrovat, pokud nezisková organizace poskytuje sociální služby a získává na ně finanční prostředky ze státního rozpočtu. Druhou významnou součástí zákona jsou i Standardy kvality sociálních služeb (MPSV 2009), které stanovují 15 bodů, jež musí nezisková organizace poskytující sociální služby splňovat.

Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. je veden pod Ministerstvem práce a sociálních věcí, dá se tak předpokládat, že navazuje na jeho metodiky a podmínky pro poskytování finančních příspěvků neziskovým organizacím poskytující sociální služby. Proto i ve výročních zprávách po roce 2006 jsou zpravidla kapitoly členěny na informace o činnosti neziskové organizace, poskytovaných sociálních službách¹², historii, poslání, prostorách, kde je projekt realizován, o organizační struktuře, o certifikaci či nově registraci služby, o proběhlých inspekcích a auditech, o průběhu terapeutickém programu, o činnosti terapeutického programu, hodnocení či statistice za dané období, informace o různých projektech, o spolupracujících subjektech, proběhlá školení, příjmy a výdaje, apod.

Zároveň každá nová sociální služba vzniká na základě Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb., protože sociální služby jsou již při svém vzniku pojímány v rámci typologie sociálních služeb Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.,

Přestože na přelomu prvního desetiletí 21. století zkoumaná nezisková organizace opustila terapeutický program CourageOnward, výroční zprávy si ponechali tento ráz do současnosti.

Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky

Třetím výrazným aktérem je Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky, ze kterého zkoumaná nezisková organizace získávala minimálně od roku 2004 finanční prostředky na poskytování sociální služby terapeutické komunity. Zdá se mi zásadní rok 2005, kdy Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky spustila proces certifikací odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog (CEKAS: 2009). Přestože certifikace odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog nebyla a není pro poskytovatele

¹² Terapeutická komunita, pracovní a sociální agentura (sociální rehabilitace), dům na půl cesty a terénní program.

sociálních služeb povinná, je zásadní, protože její získání či nezískání je vázané na přijetí finančních prostředků ze státního rozpočtu na protidrogovou politiku (Vláda ČR 2009).

Zároveň je potřeba si uvědomit, že podmínky certifikace nejsou ničím novým, ale vychází z procesu protidrogové politiky Vlády České republiky již od roku 1993 do roku 2004, je náhradou za tzv. Minimální standardy Světové zdravotnické organizace z roku 1995 (Standardy odborné způsobilosti 2005), a vychází ze Standardů odborné způsobilosti Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky (Zaostřeno na drogy: 2004). Proto je třeba počítat s tím, že Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky měla podmínky pro udělení finančních prostředků neziskové organizaci poskytující sociální služby (pro nás terapeutickou komunitu) v rámci protidrogové politiky.

Označení terapeutická komunita ve výročních zprávách odpovídá i Standardům odborné způsobilosti Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky podle certifikace (Dis 2006). Označení „residenční péče v terapeutických komunitách“ je jedním z devíti typů programů sekundární a terciální prevence podporovaným RVKPP a je tedy i součástí certifikace (Dis 2006). Certifikační agentura tak od roku 2005 provádí kontrolu v dodržování podmínek certifikace odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog, jakými je dodržování stanovených kritérií kvality, odbornosti, a komplexnosti dle standardů a přijatých norem (Dis: 2006; CEKAS 2009). V praxi je pak nezisková organizace provozující terapeutickou komunitu hodnocená na základě tří pilířů: Prvním je hodnocení kvality (Standardy odborné způsobilosti), druhým je hodnocení účinnosti a třetím ekonomická evaluace (Zaostřeno na drogy 2004: 1).

Stejně jako v případě metodik Ministerstva práce a sociálních věcí na získání finančních prostředků ze státní správy i zde v žádosti o finanční prostředky z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky musí uvést informace, které mají vliv na charakter sociální činnosti. Ty pak mají charakter administrativních informací (Vláda 2007)¹³: především údaje o žadateli (jaká je organizační forma a právní subjektivita); číselné označení registrace, informace o finančních zdrojích z minulých let, územní působnost žadatele. Dále pak údaje o projektu: především místo realizace projektu/ poskytování služby; certifikace a její typ; cílová skupina (charakter, věková skupina); popis projektu a zdůvodnění jeho potřebnosti; kapacita a výkony; personální zajištění,

¹³ Informace jsou platné až od roku 2008, protože žádost z dřívějších let nebyly na webových stránkách Úřadu vlády České republiky k dispozici.

tým; celkový rozpočet a požadovaná dotace, profesní životopis realizátora projektu apod. (RVKPP 2008).

Zároveň dle obecných standardů způsobilosti již z roku 2005 musí mít certifikované zařízení písemně definované postupy v oblastech monitorování HIV a hepatitid, supervize, mlčenlivosti, vyloučení alkoholu a drog z pracoviště, výcvik a další vzdělávání pracovníků, přístup k dokumentaci, etický kodex, spolupráce se sociálními kurátory, probačními úředníky, spolupráce s policií, řešení stížností, průběžné monitorování činnosti, supervize, fungování odborných grantů apod. (Standardy odborné způsobilosti 2005: bod 8.5.)

Domnívám se, že členění výroční zprávy není výrazně ovlivněné zavedením certifikace odborné způsobilosti Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky od roku 2005 (resp. Od roku 2006 kdy nezisková organizace získala certifikaci), protože požadavky jsou velice podobné s požadavky Ministerstva práce a sociálních věcí (např. v definici cílové skupiny, typu certifikace či typu odborné péče: terapeutická komunita). Je možné se spíše zaměřit na dílčí aspekty v textu výročních zpráv, kde je možné očekávat zvýšený důraz na odborné vzdělání, uvedení informací o certifikaci odborné způsobilosti a provedených kontrol z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky apod. Je však otázkou zdali lze vůbec vliv na utváření výročních zpráv od roku 2003 do roku 2015 z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Ministerstva práce a sociálních věcí oddělit, protože mají za prvé podobné podmínky pro uvádění informací, pravděpodobně i podobně chápou poskytování terapeutické komunity a také čerpání finančních prostředků započalo v přibližně ve stejnou dobu. Dále je také třeba zmínit, že oba aktéři na utváření sociálních služeb spolupracovaly, např. Národní strategie protidrogové politiky na období let 2001 až 2004 zahrnovala úkoly spojené se vzájemnou spoluprací (Vláda ČR 2000).

Finanční prostředky

Finanční prostředky mezi lety 1991 - 2000

Finanční příjmy neziskové organizace byly po tuto dobu zajišťovány skrze vlastní výdělečnou činnost, jakými byly brigády, příjmy od ubytovaných či jakési „příjmy jiné (DPH, úrok,...)“ či založení tiskárny. Dále přicházeli do neziskové organizace finanční příjmy z darů a půjček, a nakonec se přidávají i dotace, granty.

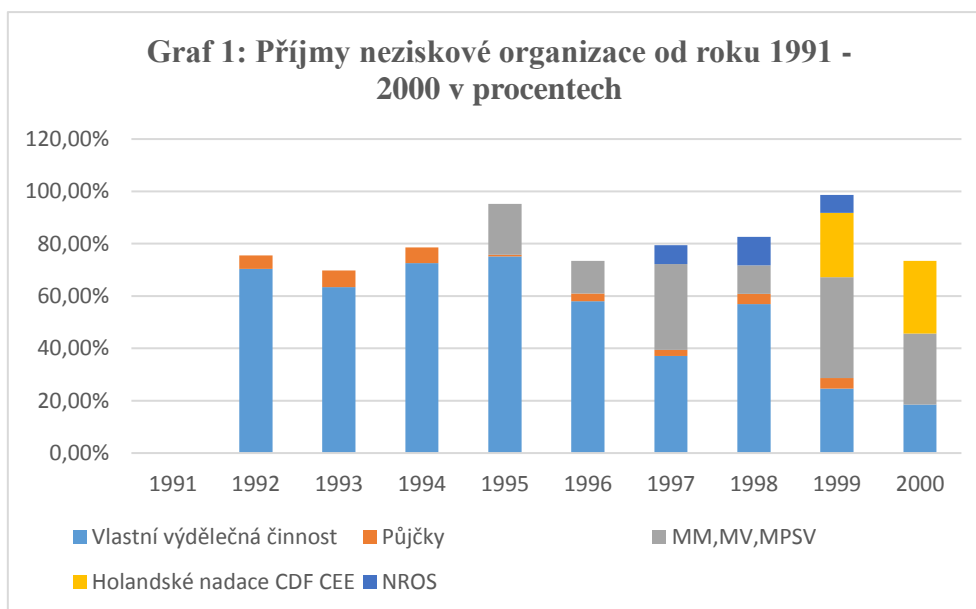
Podle dostupných dokumentů, brigády měly formu pomocných prací na gymnáziích, v lesích, Správě veřejného statku, v různých firmách apod. Brigády byly zastávány členy civilní služby a ubytovanými (klienty, studenty), čímž hráli také roli pracovní terapie. Pouze v průběhu let 1994 a 1995 byly finanční prostředky zajišťovány provozem tiskárny. Ta měla zaměstnávat obyvatele zkoumané neziskové organizace, tím provádět pracovní terapii a zároveň finančně podporovat činnost neziskové organizace. Tiskárna se však osamostatnila, čímž bylo od tohoto záměru upuštěno. Příjmy od zaměstnanců, ani příjmy jiné, nejsou blíže v dokumentech představené.

Příjmy z darů je naopak těžké vyhledat, a pokud je to možné, je obtížné k nim přiřadit konkrétní částku. Obsah darů v dokumentech se také v průběhu let liší. Celkově se dá říci, že dary obsahovali jak příspěvky od různých jedinců, od sborů Evangelické církve metodistické či od Evangelické církve ze zahraničí, od okresních úřadů, od firem apod. Mezi dary jsou někdy zařazeny i státní dotace. Původ dotací a grantů není v některých zápisech možné vůbec dohledat, v některých však naopak ano. V tomto případě se tak jedná o dotace z Ministerstva vnitra, magistrátu města, Ministerstva práce a sociálních věcí, Holandské nadace apod. Ize do jisté míry z dokumentů zjistit.

Původ půjček není možné dohledat vůbec. Přesto je možné na základě budoucích zkušeností (první dekáda 21. století), a rozhovorů se zaměstnanci neziskové organizace odhadnout, že se bude z valné většiny jednat o půjčky z Evangelické církve metodistického či jeho sboru.

V grafu 1 lze vidět podíl jednotlivých položek získaných finančních prostředků zkoumané neziskové organizace na celkově získané finanční prostředky mezi lety 1991 a 2000. Je patrné, že v průběhu let se zmenšuje podíl finančních prostředků získaných z vlastní výdělečné činnosti, a zvyšuje se podíl finančních prostředků ze

státní správy. Nejviditelněji je to možné spatřovat při srovnání ukazatelů „MM, MV, MPSV“, který zobrazuje finanční prostředky získané z magistrátu města, Ministerstva vnitra, a Ministerstva práce a sociálních věcí, a „Vlastní výtěžná činnost“, který prezentuje získané finanční prostředky z brigád či jinými slovy pracovní terapie.

Pozn. 1: V grafu nejsou zahrnuty celkové položky přijatých finančních prostředků, pouze nejvýraznější z nich.

Pozn. 2: rok 1991 není v grafu zastoupen, protože v dokumentu nejsou žádné informace o zdrojích finančních prostředků.

Pozn. 3: MM=Magistrát města; Minsiterstvo vnitra; Ministerstvo práce a sociálních věcí

Postupný nárůst finančních prostředků ze státní správy v grafu 1 také reflektuje situaci, kdy se ve zkoumané neziskové organizaci prosazuje terapeutický program CourageOnward. Již v roce 1995 se ve zprávách pro farní konferenci objevují první zmínky o jeho příchodu do zkoumané neziskové organizaci, a v roce 1996 pak dochází k oficiálnímu propojení. Možnou souvislost s přijetím terapeutického programu CourageOnward a získáváním finančních prostředků lze spatřovat i v následujícím odstavci citovaný ze Zprávy pro farní konferenci roku 1996:

A nyní již něco málo ke zmíněným úspěchům a nedorozuměním souvisejícím se současným zaměřením [neziskové organizace]. Díky tomuto svému zaměření získalo [neziskové organizace] v říjnu příspěvek 90 tis.Kč na provoz [neziskové organizace] z Magistrátu města [...] spolu s vánočním občerstvením za cca 9 tis.Kč a příspěvek 5. tis.Kč z okresního úřadu Plzeň-jih. Nedorozumění, které nás bolí , vzniklo mezi námi a

[jinou neziskovou organizací] poté, co jsme ze zmiňovaných důvodů [přeměna neziskové organizace na umožnění terapeutického programu CourageOnward] nepřijali na ubytování jejich klienta. V této věci jsme podnikli určité první kroky k odbourání napětí a dále pracujeme na tom, aby se naše stanoviska vyjasnila a vznikla koordinovaná spolupráce na bázi vzájemného doplňování se.

Přechod na terapeutický program CourageOnward je tak do jisté míry spojen se získáním finančních prostředků ze státní správy. Více méně po celá 90. léta 20. století se zkoumaná nezisková organizace čím dál více potýkala s nedostatkem členů civilní služby, kteří především zajišťovali finanční prostředky z brigád, zároveň je pravděpodobné, že terapeutický program CourageOnward umožňoval komplexnější „sociální práci“, a proto s ním bylo možné získat finanční prostředky ze státní správy snáze než z „ubytovny pro bývalé vězně či bezdomovce.“ Zároveň v této době vznikal program „národní drogové politiky“ pod Úřadem vlády České republiky, který poprvé do protidrogové politiky začal zahrnovat služby, které by byly schopné „pracovat“ i s uživateli nezákonných drog. Poprvé se tak v koncepci objevují typologie služeb jako např. terénní výměnné programy, nízkoprahová kontaktní centra, denní stacionáře či terapeutické komunity. Státní dotace pak umožnily nárůst neziskových organizací, které tyto nové sociální služby začaly poskytovat. Zároveň teprve vznikající pravidla pro poskytování finančních příspěvků ze státní správy do těchto služeb umožnila získávat neziskovým organizacím finanční prostředky bez jednotných a konkrétních pravidel¹⁴. Přijetí terapeutického programu CourageOnward zaměřující se na drogové závislosti tak dle mého názoru výrazně stojí na možnosti získání finančních prostředků ze státních dotací.

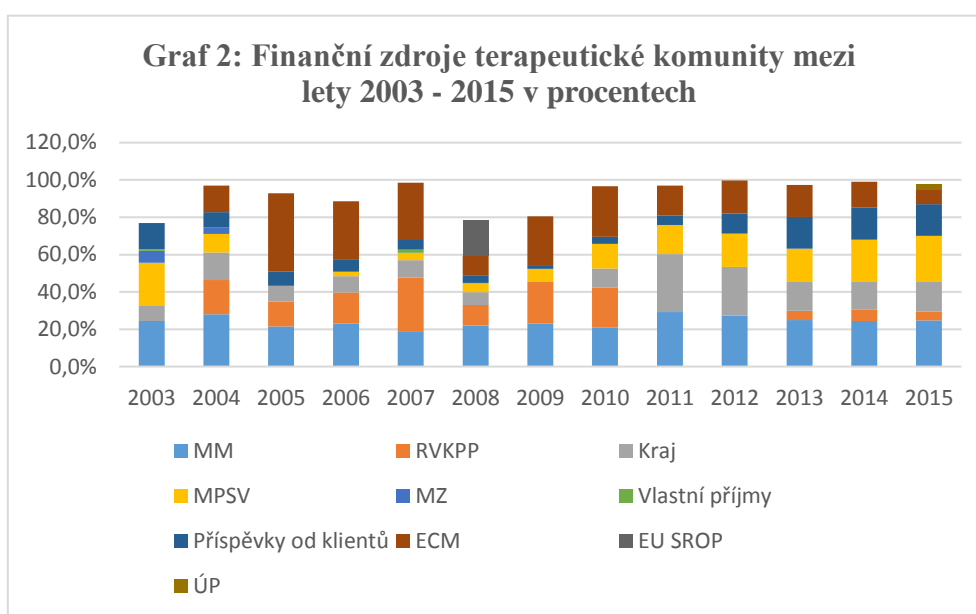
Finanční prostředky mezi lety 2003 – 2015

Získané finanční prostředky dělím podle jednotlivých sociálních služeb: terapeutickou komunitu, pracovní a sociální agenturu (sociální rehabilitaci), dům na půl cesty, a terénní program.

Podle grafu 2 lze spatřovat, že terapeutický program byl z výrazné většiny financován z rozličných zdrojů státní správy (z Magistrátu města, Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, Ministerstva práce a sociálních věcí, z kraje, atd.),

¹⁴ https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/certifikace/Zaostreno_200401_certifikace_web.pdf

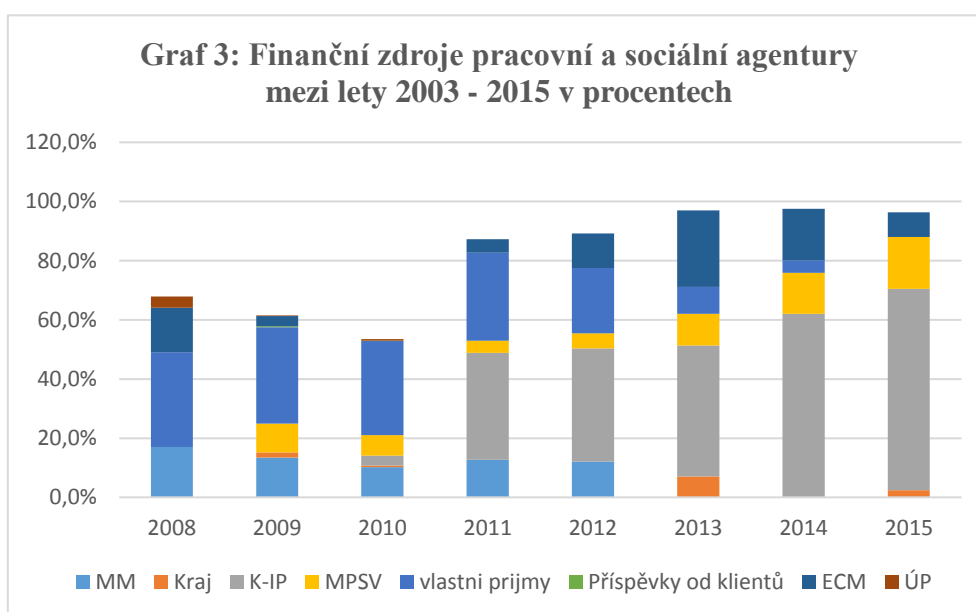
méně pak ze zdrojů Evangelické církve metodistické a přidružených organizací a dárců, z příspěvků od klientů a z vlastních příjmů. Je možné také sledovat, že finanční prostředky z Magistrátu města jsou nejstabilnější, přestože se nejeví jako aktér státní správy, který by měl tendenci formovat dotační podmínky. Zároveň lze sledovat pozvolný zvyšující se trend získávání finančních prostředků z Ministerstva práce a sociálních věcí od roku 2006, kdy byl schválen Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. Naopak finanční prostředky z Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky se zdají jako velice nestabilní ve srovnání, jaké požadavky po čerpání finančních prostředků ze státních financí měla.

Pozn.: MM= Magistrát města; MZ=Ministerstvo zdravotnictví; EU SROP=Společný regionální program Evropské unie; RVKPP=Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky; ÚP= Úřad práce; MPSV= Ministerstvo práce a sociálních věcí; ECM=Evangelická církev metodistická a přidružen sdužení a organizace

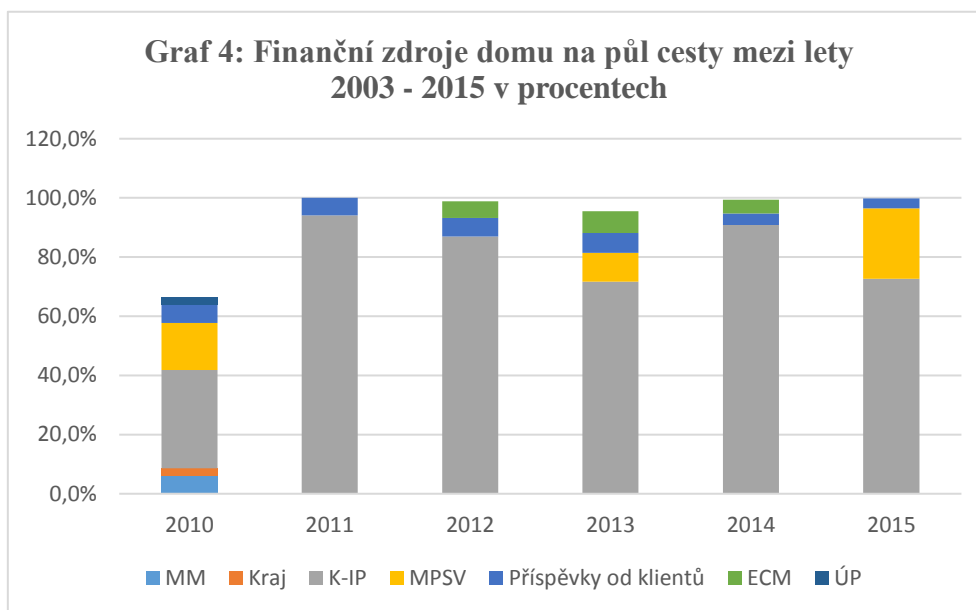
To co graf 2 nezobrazuje, a co se zdá také důležité, jsou projekty subjektů státní správy zaměřené přímo na protidrogovou politiku. Např. kraj a magistrát města tak v určitých chvílích (převážně mezi 2004 – 2007) poskytly finanční prostředky v rámci spolupráce s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky. Z důvodu měnících se označení projektů ve výročních zprávách nebylo možné tyto projekty přímo „zaměřit“, rozhodl jsem se tak postavit graf na jednotlivých aktérech státní správy. Zároveň se mi to zdá výhodnější, protože každý aktér může mít svá pravidla pro poskytování finančních prostředků na sociální služby.

Graf 3 zobrazuje finanční zdroje pracovní a sociální agentury mezi lety 2008 – 2015. Z grafu je patrné, jak dochází k nahrazování finančních zdrojů získaných vlastních příjmů (zakázky různých řemeslnických prací), za finanční zdroje získaných z dotací magistrátu města, kraje, kraje Individuálního projektu zaměstnanost a Ministerstva práce a sociálních věcí. Především pak dotace z kraje pocházející z programu Individuálního projektu, který je financovaný Evropským sociálním fondem (Esfc 2017). Zároveň je také možné sledovat, jak přeměna charakteru finančních prostředků kopíruje postupné opouštění pracovní části agentury a převládnutí její sociální části z důvodu možného čerpání dotací.

Pozn.: MM= Magistrát města; K-IP= Kraj-Individuální projekt z Evropské unie; ÚP= Úřad práce; MPSV= Ministerstvo práce a sociálních věcí; ECM= Evangelická církev metodická a přidružená sdružení a organizace

Graf 4 prezentuje finanční zdroje domu na půl cesty od jeho vzniku v roce 2010 do roku 2015. Je z něj patrné, že již od svého začátku je téměř výhradně financována z dotací kraje – Individuálního projektu, který je financovaný Evropským sociálním fondem za menšího příspěví dotací z Ministerstva práce a sociálních věcí.

Pozn.: MM= Magistrát města; K-IP= Kraj-Individuální projekt z Evropské unie; ÚP= Úřad práce; MPSV= Ministerstvo práce a sociálních věcí; ECM= Evangelická církev metodická a přidružen sdružení a organizace

Tabulka 1 pak ukazuje finanční zdroje terénního programu za rok 2015 (v roce 2015 terénní program vznikl). Je z něj patrné, že již od svého počátku je sociální služba terénní program financována z dotací kraje – Individuálního projektu, který je financovaný Evropským sociálním fondem za přispění dotací z Ministerstva práce a sociálních věcí.

Tabulka 1: Finanční zdroje terénního programu za rok 2015 v procentech.

	MPSV	K-IP	ECM	CELKEM
2015	19,2%	78,7%	2,1%	100,0%

Pozn.: K-IP= Kraj-Individuální projekt z Evropské unie; MPSV= Ministerstvo práce a sociálních věcí; ECM= Evangelická církev metodická a přidružen sdružení a organizace

Grafický vzhled výročních zpráv

Termíny a informace z výročních zpráva nejsou jediným projevem mocenské pozice. Jestliže charakter textu je z výrazné části dán nařízeními pocházející ze státní správy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky apod.) z důvodu ohraničení sociální práce, tak optický vzhled výročních zpráv může sloužit spíše k propagaci. Když píšou o „optickém vzhledu“ mám tím na mysli loga různorodých aktérů, kteří poskytli finanční prostředky.

Domnívám se, že Gramsciho pojetí hegemonie je možné skrze loga sledovat vztahy moci, protože podle Hall (1977: 49, 263) Gramsciho rozpracování hegemonie umožňuje pozorovat vztahy moci z mnoha zdrojů včetně reklam a médií.

Loga a „optický vzhled“ ve výročních zprávách v podstatě zachycují vztahy moci na několika úrovních. Nejdříve je lze vnímat tak, že zachycují období v letech 2003 až 2009, kdy zkoumaná nezisková organizace poskytovala terapeutický program CourageOnward. Výroční zprávy neziskové organizace CourageOnward a zkoumané neziskové organizace byly v této době propojené. Zároveň v rámci propojení zkoumaná nezisková organizace vždy byla „posazena“ až za zkoumanou neziskovou organizaci. Pravidelně byla ve výroční zprávě vsazena způsobem, že čtenář nabýval dojmu, že zkoumaná nezisková organizace je jedním ze zařízení neziskové organizace CourageOnward. Tento dojem zvyrazňoval fakt, že až do roku 2007 se ve výroční zprávách objevovala pouze loga neziskové organizace CourageOnward. Loga zkoumané neziskové organizace se začínají konstantně ve výročních zprávách objevovat až od roku 2009.

Ostatně přijímání terapeutického programu CourageOnward až do roku 2009 taktéž znamenalo podřízení se jakémusi celostátnímu konceptu terapeutických komunit CourageOnward, kde zkoumaná nezisková organizace zaujímal „pouze“ jeden článek v terapeutickém programu. Zároveň „optický vzhled“ výročních zpráv do roku 2009 reflektují i personální situaci, kdy obě neziskové organizace byly propojeny funkcí ředitele, který před tím působil v neziskové organizaci CourageOnward.

Další úroveň lze spatřovat v rámci donátorských subjektů. Výroční zprávy od roku 2007 jsou „zaplněny“ logy Evropské unie, Společným regionálním operačním programem z Evropské unie, Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost z EU (Zprostředkovaný krajem) krajem, Ministerstva práce a sociálních věcí, logy

města, úřadu práce, Evangelické církve metodistické a jinými dárci. Není možné říci, zdali se velikost a počet log daného aktéra poskytující finanční prostředky ve výročních zprávách úměrně rovná výši finančního příspěvku či množství požadavků, dá se však říci, že loga zkoumané nezisková organizace zaujímají menšinový prostor.

ZÁVĚR

V rámci této práce jsem sledoval, jak se sociální činnost neziskové organizace na pozadí veřejné správy měnila. Zdá se tedy, že kombinace získávání finančních prostředků z dotačních programů veřejné správy a legislativních opatření měly za následek, že zkoumaná nezisková organizace opustila sociální a pastorační činnost a místo toho přijala profesionálně laděnou sociální práci. Odklon je tak patrný v základním předpokladu při „léčbě“ závislostí, kdy původní křesťansky laděný terapeutický program pracoval s tím, že základním problémem jedinců byla absence Boha. V případě profesionálně laděné terapeutické komunity je to absence celostní bio-psycho-socio-spirituální bytosti.

Optický vzhled, a loga ve výročních zprávách a původ některých finančních zdrojů ukazují, že v posledních letech dochází také k získávání finančních prostředků z Evropské unie, je proto otázka, zdali se nebude jednat o další „mezník“ v poskytování sociální činnosti. Evropské unie totiž může prostřednictvím evropského práva prosazovat minimální sociální standardy a základní práva, regulovat prostřednictvím jurisdikce Evropského soudního dvora, který dává přednost ekonomické liberalizaci, skrze politiku fiskální redistribuce, ovlivňovat členy EU, zde lze hovořit o Evropském sociálním fondu, o Evropském fondu pro přizpůsobení se globalizaci, či o Evropském fondu pro zaměstnanost a solidaritu (Valová, Janebová: 2015). Dále pomocí „měkkého práva“ koordinovat společné akce, a nakonec ovlivňovat pomocí sociálního dialogu (Potůček 2014). Je tedy nasnadě, že Evropská unie může mít na sociální politiku a sociální práce v České republice také vliv.

Bylo by také zajímavé zaměřit se v rámci neoliberalních procesů na to, jak jím může být ovlivněné vnitřní nastavení neziskové organizace. Např. by bylo zajímavé se zaměřit přímo na to, zaměstnanci v sociálních službách zpracovávají ukazatele úspěšnosti, a jaký to má vliv na sociální činnost neziskové organizace. Kovařík (2009) zde hovoří o tom, že v sociální sféře může stát změnit hodnoty a normy, protože má největší ekonomickou sílu. Požadavky státu na příjemce dotace, kterými podmiňuje její přidělení, mohou mít podle autora na organizaci velký vliv a sunout ji někam, kam vůbec nechce.

Zároveň by bylo zajímavé se zaměřit na to jaký má vliv neoliberalizace na sociální pracovníky a klienty sociálních služeb, protože ti se nakonec stávají

v současném prostředí sociálních služeb podle některých autorů primárními cíli racionalizace (Noble 2004).

ABSTRACT

The thesis is a case study of a non-profit organization providing social services. I focus on neoliberal processes and their consequences, which occurred in the examined non-profit organization from the beginning in 1991 to 2015. Neoliberalization refers to the current social policy and social services in the Czechia that are oriented toward an open liberal market. To capture the context of social work, I use the so-called emancipation theory of Modernization of Ulrich Beck, I use David Howe's text to capture social work within a welfare state, and finally I work with the concept of hegemony according to Antonio Gramsci for examining power relations. In the context of data collection and analysis, I primarily work with three types of documents: Reports for parish conferences, Annual reports and Statutes of non-profit organization. From the analysis of these three kinds of documents, one can observe the shift from Christian-oriented social activity to the professionally provided social services.

Key words:

Non-profit organization, social work, neoliberalization, hegemony, modernization, postmodernization, legislation, government subsidies.

REFERENCE:

- Cammaerts, B. 2015. Neoliberalism and the post-hegemonic war of position: The dialectic between invisibility and visibilities. *European Journal of Communication*. Vol. 30(5): 522–538.
- Beck, U., Lau, C. 2005. „Second Modernity as a Research agenda: Theoretical and Empirical Explorations in the „Mega-Change“ of Modern Society.“ *The British Journal of Sociology*. 56(4): 525 – 557.
- Beck, U. 2007. Vynalézání politiky: K teorii reflexivní modernizace. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Beck, U. 2011. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON. Druhé vydání vydání.
- Beck, U. 1995. *Ecological Politics in the Age of Risk*. Cambridge: Polity Press.
- Bernard, J. 2010. Komunitní plánování sociálních služeb a problémy participace. *Sociální práce*. 100 – 109.
- Carey, M.; Foster, V. 2011. „Social work, ideology, discourse and the limits of post-hegemony.“ *Journal of Social Work*. 248 – 266.
- Carey, M. 2015. The Fragmentation of Social Work and Social Care: Some Ramifications and a Critique. *British Journal of Social Work*. 45: 2406–2422
- Creswell W. John; Clark Plano L. Vicki. 2011. *Designing and conducting Mixed Methods Research*. SAGE Publications, Inc.
- Eikenberry M. Angela. 2004. The Marketization of the Nonprofit Sector: Civil Society at Risk? *Public Administration Review*. Volume 64, Issue 2: 132 – 140.
- Frič P. 1999. *Stát a neziskový sektor v ČR*. Cahiers du CEFRES.
- Frič, P.; Goulli a kol. 2001. *Neziskový sektor v ČR*. NROS: Praha.
- Gambrill, E. 2011. Evidence-based practice and the ethics of discretion. *Journal of Social Work*. 11(1): 26–48.
- Grospič, J. 2006. „K otázkám transformace, reformy a modernizace veřejné správy.“ *Modernizace veřejné správy v Evropě a České republice*. 9 – 21.
- Hall, S. 1977. „The hinterland of science: Ideology and the ‘sociology of knowledge’.“ *Centre for Contemporary Cultural Studies (Ed.)*. *On ideology* (pp. 6–15). London: Hutchinson.
- Hoare, S.; Smith, N. G. 1992. *Selection from the Prison Notebooks: Antonio Gramsci*. INTERNATIONAL PUBLISHERS: New York.
- Howe, D. 1994. Modernity, Postmodernity and Social Work. *British Association of Social Workers*. 513-532.
- Chytil, O. 2011. *Proměny sociálních služeb a sociální práce*. ACCENDO: Ostrava.
- Jones, S. 2006. *Antonio Gramsci*. Abingdon: Routledge.
- Keller, J. 2007. *Teorie modernizace*. SLON: Praha.
- Keller, J. 2011. *Tři sociální světy: Sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. SLON: Praha.

- Kovařík, P. 2009. Samovolná změna organizační kultury, její přínosy a rizika. *Sociální práce*. Vol. 2: 91–99.
- Krejčířová, O; Treznerová, I. 2010. *Malý lexikon sociálních služeb*. Univerzita Palackého: Palackého.
- Latour, B. 2003. Nikdy sme neboli moderní. Kaligram: Olomouc.
- Lee, E. W. Y. 2012. The New Public Management Reform of State-funded Social Service Nonprofit Organizations and the Changing Politics of Welfare in Hong Kong. *International Review of Administrative Sciences*, 78(3), 537–553.
- Lupton, D. 2013. *Risk*. Routlage: New York. Second edition.
- Marquardt, M. 2004. Praxe a zásady sociální činnosti Johna Wesleyho. Praha
- Mertens, Donna M. 2003. „Mixed Methods and the Politics of Human Research: the Transformative – Emancipatory Perspective.“ *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Sage Publication.
- Musil, L.; Hubíková, O.; Kubalčíková, K.; Havlíková, J. 2007. *Působení politiky sociálních služeb na kulturu poskytování osobních sociálních služeb ve vybrané organizaci*. VÚPSV: Praha.
- Noble, C. 2004. Postmodern Thinking Where is it Taking Social Work? *Journal of Social Work*. 4(3): 289–304
- Potůček, M. 1997. Teorie a praxe české sociální politiky. „*Politická revue*“. 59 – 87.
- Potůček, M a kol. 2005. *Veřejná politika*. SLON: Praha.
- Potůček, M. 2014. *Nová sociální smlouva – klíč k politické legitimitě evropské integrace. Česká vize Evropy? Manuál k naší evropské debatě*. Praha: Academia.
- Rogowski, S. 2012. Social Work with Children and Families: Challenges and Possibilities in the Neo-Liberal Word. *British Journal of Social Work*, 42(5), 921–940.
- Šimíková, I. 2015. Možné důsledky implementace zákona o sociálních službách perspektivou kritiky modelu New Public Management. *Sociální práce*. 24 – 35.
- Tesařová, J. 2010-2013. *Vývoj sociální politiky v České republice*. „Podpora celoživotního vzdělávání pracovníků poskytovatelů sociálních služeb v Jihomoravském kraji“.
- Thyer, A. B.; Myers, L. L. 2011. The quest for evidence-based practice: A view from the United States. *Journal of Social Work*. 11(1): 8–25.
- Timmermans, S., I. Tavory. 2012. Theory Construction in Qualitative Research: from Grounded Theory to Abductive Analysis. *Social Theory*. 30(3): 167-186.
- Valová, H.; Janebová, R. 2015. „Antiradikálnost“ českých sociálních služeb aneb jak organizace sociálních služeb řeší pokles finančních prostředků. *Sociální práce*. 5 – 23.
- Večerník, J. 2005. Proměny a problémy české sociální politiky. *Sociologický časopis*. Vol. 41. No. 5: 863–880.
- West, D.; Heath, D. 2011. Theoretical pathways to the future: Globalization, ICT and social work theory and practice. *Journal of Social Work*. 11(2): 209–221.

- Wallace, J.; Pease, B. 2011. Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance?
Journal of Social Work. 11(2): 132–142.
- Zatloukal, L. 2006. Komunitní plánování sociálních služeb v obcích – střet organizačních kultur?
Sociální práce. 82 – 94.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- CEKAS. 2009. Certifikační agentura Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky. [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: http://www.cekas.cz/content/certifikacni-agentura-rady-vlady-pro-koordinaci-protidrogove-politiky#co_je_to.
- CUNI. 1991. Zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/308-91.htm>.
- Dis. 2006. Certifikace odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: http://old.nvf.cz/tisk/tisk/2006_07_13_dis.pdf.
- Esfer. 2017. Evropský sociální fond [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <https://www.esfcr.cz/>
- Portal.gov. 2002. Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů 3/2002 Sb. [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=52309&nr=3~2F2002&rpp=15#local-content>.
- MPSV. 2005. Finanční prostředky pro rok 2003 [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/741>.
- MPSV. 2005. Metodika [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/746>.
- MPSV. 2006. Zákon o sociálních službách 108/2006. [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf.
- MPSV. 2009. Standardy kvality sociálních služeb [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5963>.
- MPSV. 2010. Transformace sociálních služeb v ČR má za sebou dlouhý vývoj [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9858>.
- MPSV. 2017. Dotace na poskytování sociálních služeb [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/740>.
- MPSV. 2017. Registr poskytovatelů sociálních služeb [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do?SUBSESSION_ID=1493348448301_1.
- RVKPP. 2008. Žádost o poskytnutí finančních prostředků státního rozpočtu v rámci dotačního řízení RVKPP na realizaci projektu protidrogové politiky v roce 2008 [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/dotace/2010/Zadost_o_dotaci_RVKPP_2008_kompletni.pdf.
- Vláda ČR. 2000. Usnesení Vlády České republiky o Národní strategii protidrogové politiky na období 2001 až 2004 [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/625BBD95C6E4C4B8C12571B6006BEA69
- Vláda ČR. 2007. Dotační výběrové řízení - poskytování dotací RVKPP na projekty protidrogové politiky na rok 2008 [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/dotace/archiv/dotacni-vyberove-rizeni---poskytovani-dotaci-rvkpp-na-projekty-protidrogove-politiky-na-rok-2008-23761/>.

Vláda ČR. 2009. Certifikace odborné způsobilosti služeb. [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW:<https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/certifikace/certifikace-odborne-zpusobilosti-sluzeb-69227/>.

Vláda ČR. 2017. Archiv dotačních řízení. [online, cit. 27. 4. 2017]. Dostupné z WWW:<https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=379>.

Zaostřeno na drogy. 2004. Certifikace odborné způsobilosti služeb pro uživatele drog Dostupné z WWW:https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/certifikace/Zaostreno_200401_certifikace_web.pdf.